

Mevlânâ Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî'nin İstinsahları Işığında Hayatı ve İlmî Kişiliği

Seyid Muhammed Taki HÜSEYİNİ¹

Öz

Devletlerin kurulmasının ardından oluşan ilmî merkezler, devletlerin zayıflaması ya da yıkılmasıyla yok olmaya ya da zayıflamaya maruz kalmışlardır. Yeni meydana gelen bu ilmî merkezlere diğer bölgelerden gelen âlimler ile gelecekte yetişecek ulema, devlet çatışmalarından etkilenerek bir araya geldikleri gibi dağılıp göç etmeye mecbur kalmışlardır. Bu hususun ilginç örneklerinden biri Altın Orda Devleti'nin başkenti Saray şehridir. Batu Han tarafından 13. yüzyılda inşâ edilen şehir, başta ticârî-siyâsî bir merkez iken Özbek Han'ın 14. yüzyılda İslâm'ı kabul etmesiyle bu şehir gelecekte İslâmî ilimlerin merkezlerinden birisi olmaya zemin oluşturdu. Canibeg zamanında bu şehirde birçok ilmî merkez kuruldu ve ulemanın buluşma noktası oldu. Birçok saraylı âlim burada yetişti. Ancak Canibeg'den sonra devletin çöküşe geçmesi, bu ilmî merkezlerin yok olması ve ulemanın dağılmasına sebep oldu. Göçe mecbur kalanlardan birisi de Mevlânâ Fahreddîn Ahmed b. Şemsüddîn b. Cemâleddîn es-Sarâyî et-Takrîbî'dir. Çeşitli şehirlerde bulunarak zamanın büyük bilginlerinden ders alan, icâzet aldığı gibi icâzet verecek mertebeye yükselen Takrîbî ile ilgili elimize ulaşan bilgi, sadece İbn Arabşah'ın naklettiği tek bir cümleden ibârettir. Ancak Takrîbî'nin tespit ettiğimiz istinsahlarından ve düşürdüğü kayıtlarından hayatı ve ilmî kişiliğiyle ilgili bilgiler edinilmiştir. Bu makalede Ahmed-i Takrîbî'nin yaşadığı Saray'dan söz ettikten sonra İbn Arabşah'ın aktardığı bilgi ile kendi istinsahları ve kayıtlarından, ilmî kişiliği, hocaları, bulunduğu yerler ve ilim dünyasına olan katkılarından bahsedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Saray, Ahmed-i Takrîbî, El Yazma, Canibeg, Altın Orda.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Haliç Üniversitesi, Konservatuar, Türk Musikisi Bölümü, mthuseyni@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2709-2315.

Mawlana Fakhr al-din Ahmad Taqribi's Life and Scientific Personality in the Light of His Copy

Abstract

The scientific centers formed after the establishment of the countries were exposed to extinction or weakening with the weakening or collapse of the countries. Future scholars, who were brought up with scholars from other regions in these newly formed scientific centers, were affected by country conflicts and were forced to disperse and migrate as they came together. An example of this is the city of Saray, the capital of the Golden Horde state. The city, which was built by Batu Khan in the 13th century, was a commercial-political center at first, but when Uzbek Khan accepted Islam in the 14th century, it laid the groundwork for this city to become one of the centers of Islamic sciences in the future. During the time of Canibey, many scientific centers were established in this city and it became the meeting point of scholars. Many scholars from Saray were raised. However, as the country collapsed after Canibey, this led to the destruction of scientific centers and the dispersal of their scholars. One of those forced to migrate was Mawlana Fakhr b. Shams al-din b. Jamal al-din al-Sarayi al-Taqribi. The information we have about Taqribi, who was in various cities and took lessons from the great scholars of his time, and who rose to the level of giving İjaza as well as getting İjaza, consists of only a single sentence narrated by İbni Arabşah. However, he obtained information about Taqribi's life and scientific personality from the transcripts we found and the records he dropped. In this article, after mentioning the Palace where Ahmad Taqribi lived, the information conveyed by İbni Arabşah, his own copies and records, his scientific personality, teachers, places and his contributions to the world of science are mentioned.

Keywords: Saray, Ahmad Taqribi, Manuscript, Canibey, Golden Horde, Altın Orda.

Extended Abstract

In this article, the life and scientific activities of a scholar named Mawlana Fakhr al-din Ahmad Taqribi, who traveled from Saray to Tabriz, from Tabriz to Cairo and from Cairo to Samarqand and Kharazm, due to the political effects of the period he lived in, are brought to light. There is almost no information in the sources about Ahmad Taqribi. In the sources, only İbn Arabshah's 'Aj'ib al-makdur fi neva'ibi Timur is a scholar of the time, who knows Arabic, Persian and Turkish from Taqribi, and was sent by Timur in 1400 in Samarkand. Apart from that, according to what İbn Tagriberdi, one of İbn Arabshah's students, heard in his book, narrated from İbn Arabshah, İbn Arabshah went to Kharazm in 1406 after Samarqand, and received permission from Taqribi there. Another source sheds light on Taqribi's life and scientific personality is the works he copied and the records in these works. Batu Khan, the sultan of the Golden Horde Khanate, established the capital city of Saray to create a commercial and political area between Asia and Europe with the thought of reviving the cities that were damaged

during the Mongolian invasion. After Uzbek Khan made Islam the state religion, he built madrasas(s) and transformed the city of Saray into one of the centers of Islamic sciences. During the reign of Canibeg (1342-1357), scientific and cultural activities in the city of Saray accelerated and reached their peak. The subject of this article is Mewlana Fakhr al-din Ahmad b. Shams al-Aimme Abi Sa'id Qasim b. Jamal al-din Ahmad b. Mas'ud al-Sarai al- Taqribi was also born in this city after 1324 and grew up in this environment. Taqribi received his first education from his father Shams al-Aimme and the scholars who flocked to the city. While Taqribi was in the city of Saray, Kashi's al-ajviba in 1356, Kharazmi's Sharh Abyat al-Miftah ve al-Izah' In 1357, he copied İci's al-Fava'id al-Giyasiyye in 1358. The Golden Horde was forced to leave the city of Saray due to the weakening of the state and the conflicts, and went to Tabriz, which was among the leading science centers during the reign of Sheikh Uveys, the state of Jalayirs (1356-1374). Between 1368 and 1378, Taqribi took lessons and diplomas from scholars such as Abu al-Qasim al-Abarquyi. Beyzavi's Minhaj al-vusul and Tavali al-anvar in 1371, Razi's Ashrati al-niyye fi al-vuzu and Tusi's al-Jabr ve al-muqābele, in 1374, Bukhari's al-nafs al-amr'. It is observed that by copying his first book in 1377 and Nasafi's Risale fi al-ashq in 1378, he expanded his studies in the fields of fiqh and jurisprudence, kalam, mathematics and mysticism. After Sheikh Uveys, Tabriz lost its former reputation due to the fight for the throne between his sons. Therefore, Taqribi was forced to leave this city again and settled in Cairo. In this era, the Mamluks dominated Damascus and Egypt. Many madrasas were built because they paid attention to knowledge. Taqribi also left Tabriz as a Mudarris with a high probability and attended the madrasahs of Cairo such as Umm al-Sultan, Ayitmishiyye and Sargitmishiyye between 1390 and 1400. He took lessons and icazetname from the great scholars of the period such as Zayn al-din al-Iraqi, Burhan al-din al-Ebnasi and Sheref al-din. In the Ummu al-Sultan madrasah in Cairo, Taqribi wrote Ibn al-Salah's Ma'rifetu Ulum al-Hadith in 1390, Hoyi's Nazm al-Tevzih in 1392 and He copied Razi's al-tasawwur ve al-tasdik in 1394. Turkistani's al-'Ala'iyye fi al-mesa'il al-hisabiyya and İbn al-Havvam's al-Feva'id al-Baha'iyye fi al-kava'id al-hisabiyya in Ayitmishiyye madrasa. After the Ayitmishiyye Madrasa, he settled in Sargatmishiyye madrasa and in 799 (1396) he wrote Sajavandi's et-Tajnis fi al-hisab, Yemeni's al-Ajcvibe li al-ta'arruzat 'ala al-Miftah He copied Kirmani's Unmuzaj al-Kaşşaf and Tahkiq Qavli Ahl al-sunna's work of unknown author in 801 (1399) and Taftazani's Sherhu Miftah al-ulum in 802 (1400). Taqribi was sent to Samarkand by Timur in 1400. Our latest information about Taqribi is that he gave lectures in Kharazm in 1406 and that Ibn Arabshah also received his icazetname from him.

Giriş

Saray Şehri ve Canıbeg Han'ın İlim Hâmiliği

Cengiz Han'ın 1222'de başlattığı seferler neticesinde Moğol hâkimiyetine giren bölgeler yavaş yavaş genişledi. Cengiz Han, Hârezm'in ele geçirilmesi ile İrtiş'ten İtil'e kadar Batı Sibiryayı oğlu Cuci Han'ın (ö. 624/1227) idaresine verdi. Cuci Han'ın vefatıyla yerine Altın Orda Hanlığının gerçek kurucusu olan Batu Han (ö. 653/1256) geçti. Batu Han'ın batı seferlerini yeniden başlatarak doğuda İrtiş ve batıda Tuna nehirlerine kadar uzanan sahada yeni bir ulusun ve devletin temellerini attı. Batu Han, Moğol istilâsı sırasında hasar ve zarara uğrayan şehirleri yeniden canlandırmak, hâkimiyeti altına giren Kırım, Bulgar, Kuzey Kafkasya, Hârezm ülkelerinin ticarî ve siyasî faaliyetlerini ihya etmek düşüncesiyle Asya ile Avrupa arasında doğu-batı ve kuzey-güney yönlerinde ticari ve siyasî bir buluşma noktasını oluşturmak için İdil Irmağı'nın sol sahilinde Saray başşehrini kurdu (Kalkaşendî, 1913-1920: 4/457). Batu Han'dan sonra kardeşi Berke Han (ö. 665/1266) Altın Orda Devleti'nin hanı oldu. Berke Han devletin başına geçmeden önce, Harezmi'deyken dönemin büyük sufilerinden Seyfeddin-i Bâherzî'nin (ö. 659/1261) irşadlarıyla İslâm'ı kabul ederek Altın Orda ilinde ilk Müslüman hükümdar oldu (Remzî, 2002: 1/404). Nitekim "Zâhidî" ve "Sâhibü'l-Kunye" isimleri ile meşhur Ebü'r-Recâ Necmüddîn Muhtâr b. Mahmûd b. Muhammed ez-Zâhidî el-Gazmîni (ö. 658/1260), Berke Han adına İslâm'ın delillerini ve hüccetlerini açıklayan Hıristiyan ve Museviler'in delillerini çürütmek adına *Risâletü'n-Nasîriyye* adlı eserini kaleme aldı. Eserin dibacesinde Berke Han'ın İslâm'ın yeniden canlanması için sarf ettiği gayretleri büyük bir takdir ile karşılayarak "O yüce sultan ki İslâm'ı kabul etmesi ile *Millet-i Hanifiyye* de yüceldi"² diye övmüştür (Zâhidî, 1994: 27). Berke Han'ın İslâmiyet'i kabul etmesi ile Saray şehri, gelecekte İslâmî ilimlerin merkezlerinden birisi olmaya namzet oldu. Ancak Berke Han'dan sonra gelen Altın Orda hükümdarları, Özbek Han'a (ö. 740/1340) kadar Müslüman olmamıştı. Özbek Han da ilk başta İslâm'ı kabul etmediyse de muhtemelen 720'de (1320) İslâmiyet'i kabul ederek Muhammed adını aldı (Kafalı, 2007: 34/107-109). Özbek Han, İslâm'ı kabul edip devlet dini haline getirmesinden sonra medrese(ler) yaptırarak Saray şehrini, İslâmî ilimlerin merkezine dönüştürdü (Ömerî, 2002: 3/176). Özbek Han'dan sonra oğlu Canıbeg yerine oturarak Altın Orda Devleti'nin hükümdarı oldu. Canıbeg Han zamanında siyasî ve kültürel açıdan zirveye çıkan Altın Orda Devleti, Canıbeg'in vefatıyla beraber çöküş sürecine girdi. Canıbeg'in yerine gelen Berdibeg Han'ın (1357-1359) saltanat yıllarından itibaren hükümdarlık kavgaları başlayarak 1380'a kadar Altın Orda Hanlığı hükümdarlık makamına birçok han geçti. Bu mücadeleler, devletin büyük bir ölçüde zayıflamasına yol açtı. Altın Orda Hanlığında ortaya çıkan bu

«ميمون همّة أعظم سلاطين الإسلام، وأكرم خواقين الأنام، بركة خان المخصوص بعناية الرحمن، الذي رفع بإسلامه أعلام الملة الحنيفية... وأذكر فيها 2 كل حجج الملة الحنيفية.»

"İslâm sultanlarının en muazzamı ve halk hakanlarının en şerafetlisi, Rahman Allah'ın hâs mededleri mahsus, Berke Han'ın himmetleri ve İslâm'ı kabul etmesi ile Millet-i Hanifiyye bayrağı yükseldi... (bu kitapta) Millet-i Hanifiyye'nin hüccetleri ve delillerinin zikrettik."

karışıklıklardan yararlanan Litvanya, Podolya, Tatar ve Rus gibi uluslar başkaldırarak bağımsızlıklarını ilan ettiler. Altın Orda Devleti'nin batısında yaşanan savaşlar ve parçalanmaların devletin doğusunda daha erken çöküş sürecini tetiklemesi neticesinde doğuda Timur Devleti kurulmuştur.

Saray şehrinde başta olmak üzere Altın Orda Devleti'nde gerçekleşen bu istikrarsızlıklar ve çatışmalar, Saray âlimlerinin göç etmesine sebep olmuştur. Göç eden âlimlere örnek olarak şunlara işaret edilebilir: Minhâcüddîn İbrâhîm es-Sarâyî (771/1370'de hayatta) Harezm'e giderek *Şerhu Ferâ'izü'l-Osmânî* adlı eserini yazdı (Hâcî Halife, 1941: 2/126.). Seyf-i Sarâyî (ö. 796/1394'te hayatta) Mısır'a giderek Bathas Bey'in isteği üzerine Sa'dî-i Şîrâzî'nin *Gülüstân*'ını 793'te (1391) Türkçeye tercüme etti (Özkan, 2009: 37/28-29). İbrahim Şeyh ismi ile meşhur olan Ebu Sa'îd İbrahim b. Süleyman es-Sarâyî (ö. 802/1399), İzzüddin Yusuf b. Hasan el-Helvâî es-Sarâyî (ö. 804/1402), Muhibbüddîn Muhammed b. Ahmed es-Sarâyî (ö. 859/1455), Yakut Must'asimî ve İbni Bevvâb üslubunda yazılar yazan Şerefeddîn b. Emirâ es-Sarâyî kargaşalardan dolayı Mardin'e gitmişlerdir. Timur, Mardin valisinden Şerefeddîn b. Emirâ es-Sarâyî'ni kendisine gönderilmesini talep etmiştir. Hâcî Muhammed el-Kâtib es-Sarâyî de Sarây şehrinin terk eden birçok âlimlerden biridir (Şehâvî, 1992: 3/298-299).

Canibeg'in saltanat yıllarında (740-758/1342-1357) ilmî ve kültürel faaliyetler daha da hız kazanarak zirveye ulaştı. Bu dönemlerde Saray şehrinde birçok kütüphane ve medresenin kurulduğu kaynaklardan anlaşılabilir. Örnek olarak Ahmed b. Muhammed Gilânî, *Şarh Fusûl Abukrât* adlı eserini Canibeg'e ve "Dârü'l-kütüb"üne³ sunmuştur (Gilânî, British Library, Or 5939: vr. 1a). Büyük Mevlevilerden ve *Menâkibü'l-ârifîn* yazarı Şemseddîn Ahmed Eflâkî (ö. 761/1360) babasının Saray şehrinde öldüğünde kendisine babasından birçok kitap kaldığını rivayet etmiştir (Eflâkî, 1976: 2/931).

Canibeg'in ilim adamlarını gözetip kollamasından dolayı zamanın birçok büyük âlimi Saray şehrine akın etmeye başlamıştır. Medreselerde ders meclisleri düzenlenerek gelecekte her biri büyük âlimlerden olacak talebeler yetiştirildi. Nitekim Anadolu ve Tokat'tan, Ahmed b. Muhammed b. Zeynuddin Abdülmümin b. Ramazan b. Muhammed b. Ebî'l-Vezîr er-Rûmî et-Tokadî, *Şerhu'l-ferâizi's-sirâciyye* adlı eserini 741'de (1340) telif ederek Canibeg Han'a sunmuştur⁴ (Tokadî, Carullah, nr. 1121: vr. 1b, 2b). İslâm âlimlerinin büyük simalarından olan Sa'düddîn Teftâzânî (ö. 792/1390) de *Muhtasarü'l-me'ânî* adlı eserini 756'da (1355) Celâleddin Ebü'l-Muzaffer Mahmûd Canibeg Han adına kaleme almıştır (Teftâzânî, Meclis, nr: 458, vr. 8b). Şemseddin Muhammed b. Hâcî Devletşâh-ı

3 Canibeg'in kütüphanesinde sunulduğu hakkında (دار الكتب) ifadesi ile nüshada geçmektedir.

4 «احمد بن محمد بن زين الدين عبد المؤمن بن رمضان بن محمد بن ابي الوزير الرومي ثم التوقاتي (اب) احببت ان اطرحه ديباجة حجاله، وخلق جماله بالقاب مولى علا قم هم الاعالى ... وقام بتقوية الدين في زمان ضعفه وقتوره (2ب) جلال الدين محمود سلطان الموسم بين اظهر الملوك بجاني بيك خان ...»

«Ahmed b. Muhammed b. Zeynuddin Abdülmümin b. Ramazan b. Muhammed b. Ebî'l-Vezîr er-Rûmî et-Tokadî (1b), ... yüce mevla ve 'âli himmetli sultan, dinin fitret ve zayıflığı zamanında güçlendirme ve takviyesine kiyâm eden, Cânî Beyk Hân adıyla meşhur Celâleddin Mahmud'un lakaplarıyla [kitabın] dibacesinin anlığını parlatmak ve cemalini süslemek diledim.»

Şîrâzî de kendisinin Canıbeg'e yazdığı medhiyeler ile beraber Nizâmî-yi Gencevî, Katrân-ı Tebrîzî, Kemâl-ı İsfahânî, Hâkânî-i Şîrvânî, Fahreddin-i Gürgânî gibi İran'ın büyük şairlerinin Farsça şiirlerinden oluşan *Sefîne-i Şems-i Hâcî* adlı mecmuasını 741'de (1340) toplayarak Canıbeg'e sunmuştur (Hüseynî, 2016: 177-193). Kamâleddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman b. İbrâhîm b. Mustafa el-Mârdînî el-Türkemânî el-Hanefî de Çağmîni'nin (ö. 618/1221?) meşhur *el-Mûlahhas fi'l-hey'e* adlı eserini Canıbeg adına şerhetmiştir (Mârdînî, British Library: Add MS 23397, 53v-109r). Makalemizin konusu olan Ahmed-i Takrîbî de ilim ehli bir aileye mensup olarak bu ortamda ilim tahsil etmiştir.

I. Mevlânâ Fahreddîn Ahmed-i Sarâyî Takrîbî, Hayatı ve İlmî Kişiliği

Canıbeg zamanında, Saray şehrinde 14. yüzyılın ilk yarısında doğan, ilim tahsili için birçok İslâm coğrafyasındaki ilim merkezlerinde dolaşan, dönemin büyük âlimlerinden eğitim alan ve sonunda kendisi de o zümreye dâhil olan Ahmed-i Takrîbî ile ilgili kaynaklarda bilgi yok denecek kadar azdır. İnceleyebildiğimiz kaynaklarda görebildiğimiz üzere sadece İbn Arabşâh'ın (ö. 854/1450) '*Acâ'ibü'l-makdûr fi nevâ'ibi Tîmûr*' adlı eserinde, Takrîbî'den bir cümleyle kısaca bahsedilmektedir. Timur'un doğuya yaptığı seferlerinde zapt ettiği şehirlerin âlim ve sanatkârlarını devlet merkezi olan Semerkant'a toplarken İbn Arabşâh'ı da 802'de (1400) ailesiyle birlikte Semerkant'a gönderdi (ayrıca, İbn Haldûn, 1051: 370-373). İbn Arabşâh, bu ortamda birçok âlim ve sanatkârlar ile tanışma fırsatı buldu. İbn Arabşâh, Semerkant'ta toplanan âlim ve sanatkârlardan şöyle örnekler vermektedir: Fakihlerden Sâhib-i *Hidâye* evlâtlarından Mevlânâ Abdülmelik, Nu'mâneddîn-i Hârezmî, Hâce Abdülevvel b. Mevlânâ Abdülmelik, Mevlânâ 'İsâmüddîn b. Mevlânâ Abdülmelik; muhakkîklerden Teftâzânî ve Mîr Seyyid Şerîf-i Cürçânî; muhaddislerden, İbnü'l-Cezerî; kâriflerden Mevlânâ Fahreddîn ve Abdülatîf-i Dâmgânî, Esedüddîn Şerîf, Hâfız Hüseynî, Mahmud Muharrık-i Hârezmî, Cemâleddîn Hârezmî; mûsikîşînâslardan Abdülkadir-i Merâgî; hattatlardan Seyyid Hattat b. Bendgîr ve Tâc-ı Selmânî; münecimlerden Ahmed-i Tabîb; kuyumculardan Hâc Alî-i Şîrâzî ve Hâc Muhammed Hâfız-ı Şîrâzî; nakkâşlardan Abdülhay Bağdâdî. Bunlar ile beraber "vâ'iz ve mütekellimîn" olanlardan da makalemizin konusu olarak Arapça, Farsça ve Türkçede "melekü'l-kelem" ve "zamanın yegâne âlimi" olan "Mevlânâ Ahmed b. Şemsü'l-eimme es-Sarâyî"yi zikretmiştir (İbn Arabşâh, 1986: 467-468). Bu kaynak dışında İbn Arabşâh'ın yakın dostu ve talebelerinden İbn Tağrîberdî (ö. 874/1470), İbn Arabşâh'dan bahsederken kendisinden işittiklerini de ayrıca zikretmiştir. İbn Arabşâh'ın kitabında olmayan bu bilgiye göre İbn Arabşâh, 809'de (1406) Semerkant'tan sonra Hârezm'e gitmiş ve orada "Mevlânâ Nurullah" ve "Mevlânâ Ahmed el-Vâ'iz es-Sarâyî b. Şemsü'l-eimme"den icâzet almıştır (İbn Tağrîberdî, 1984: 2/141). Diyanet İslâm Ansiklopedisi'nde yazılan "İbn Arabşâh" maddesinde İbn Arabşâh'ın hocaları "Vâiz Ahmed" ve "Serâî b. Şemsüleimme" olarak iki kişi gösterilmişse de doğru değildir (Yuvalı, 1999: 19/314-315).

İbn Arabşâh ve İbn Tağrîberdî'nin aktardıkları bilgilere göre Mevlânâ Ahmed-i Sarâyî'nin, dönemin büyük âlimleri arasında yer alarak 15. yüzyılın ilk yıllarında Semerkant'ta ve daha sonra 809 (1406) yılında da Hâzerm'de ders verdiği ve İbn Arabşâh'ın da derslerine katılıp kendisinden *icâzetnâme* aldığı anlaşılmaktadır.

Mevlânâ Ahmed-i Sarâyî'den bahseden diğer kaynaklarda ise İbn Arabşâh'ın zikrettiği bilgiler tekrarlanmıştır (Sehâvî, 1992: 2/253; Buhârî, 2007: 320; Remzî, 2002: 1/704). Kaynaklarda, Sultan Süleyman ve II. Selim devrinde yaşayıp Mevlânâ Ahmed-i Sarâyî ile aynı ismi taşıyan İstanbul ve Bursa medreselerinde müderrislik yapan bir şahsiyet daha zikredilmiştir. Ancak vefat tarihi itibarıyla (ö. 983/1575) aynı kişi olmadıkları açıktır (Aydınî, 2010: 159; İbnü'l-İmâd, 1986: 10/587).

Mevlânâ Ahmed-i Takrîbî'nin hayatı ve ilmî şahsiyeti konusunda ışık tutan bir diğer kaynak ise kendisinin müstensih konumunda olarak istinsah ettiği eserleri ve bu eserlerdeki kayıtlardır.

II. Mevlânâ Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî'nin Tesbit Edilen İstinsâhları:

Yazma eser kütüphanelerinde araştırabildiğimiz kadarıyla, Takrîbî'nin istinsah ettiği ve her biri birkaç risâleden oluşan beş nüsha tespit edilmiştir. Bu nüshalar bu şekildedir:

1. Nüsha, Konya Karatay Yusuf Ağa Ktp., nr. 6692, 8 risâle;
2. Nüsha, Süleymaniye, Şehid Ali Paşa Ktp., nr. 680, 9 risâle;
3. Nüsha, Süleymaniye, Damad İbrahim Paşa Ktp., nr. 412, 2 risâle;
4. Nüsha, Süleymaniye, Şehid Ali Paşa Ktp., nr. 1989, 4 risâle;
5. Nüsha, Süleymaniye, Atıf Efendi Ktp., nr. 2366, 1 risâle.

III. Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî'nin Tam Adı:

İbn Arabşâh, Takrîbî'nin ismini, “Mevlânâ Ahmed b. Şemsü'l-eimme es-Sarâyî” şeklinde yazmışken kendisi istinsah ettiği nüshaların ferağ kayıtlarında “Ahmed et-Takrîbî” (1.n: 4.r, 7.r, 8.r; 2.n: 5.r, 6.r), “Ahmed b. Şemseddin et-Takrîbî” (1.n: 4.r), “Ahmed b. Şemseddin et-Takrîbî es-Sarâyî” (1.n: 1.r, 6.r), “Ahmed b. Şemseddin b. Cemâleddîn et-Takrîbî” (2.n: 3.r), “Ahmed b. Şemseddîn es-Sarâyî mevliden ve et-Takrîbî te'rifen” (2.n: 1.r, 2.r) ve “Ahmed b. Şemseddîn b. Cemâleddîn es-Sarâyî mevliden ve et-Takrîbî te'rifen” (5.n) şekillerinde yazmıştır. Bu kayıtlardan doğduğu yerin Sarây, ve şöhretinin de “Takrîbî” olduğu anlaşılmaktadır.

İbn Arabşâh, Takrîbî'yi “Mevlânâ” kelimesi ile anmıştır. Takrîbî'nin hocası Ebü'l-Kâsım el-Hasan b. Hâfız el-Eberkûyî de 20 Receb 773'te (27 Ocak 1372) kendi hattıyla Takrîbî'ye yazdığı *icâzetnamesinde* büyük övgüler ile “Mevlânâ el-fâzıl, el-kâmil, el-muhakkık” sıfatlar ve “fahrü'l-milleti ve'd-dîn” lakabıyla hitap etmiştir

(2.n: 2.r). İbn Arabşâh, Mevlâna Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî'nin babasının adını “Şemsü'l-eimme es-Sarâyî” olarak kaydetmiştir. Bu ismin de şöhreti olduğu bilinmektedir. Takrîbî, istinsah ettiği ferağ kayıtlarında babası ve dedesinin lakaplarını “Şemseddîn” ve “Cemâleddîn” olarak kaydetmiştir. Eberkûyî, Takrîbî'ye yazdığı *icazetnamesinde*, Takrîbî'nin babasından “el-Mevlânâ es-Sa'îd el-Fâzîl el-Kâmil el-'Allâme el-Mubarrız” şekli ile andığına göre büyük âlimlerden olduğu ve *icazetnamenin* yazıldığı (773/1372) tarihinde “sa'îd” kelimesinden dolayı hayatta olmadığı anlaşılmaktadır (2.n: 2.r). Kaynaklarda Şemsü'l-eimme es-Sarâyî ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşamadık; ancak Şemsü'l-eimme es-Sarâyî'nin Rebiülahir 699'da (Ocak 1300) Saray şehrinin Nezâmeddin el-Vâ'iz mahallesinde istinsah ettiği Muhammed b. el-Hüseyn en-Nişâbü'rî es-Sülemî'nin (ö. 412/1021) *Hakâ'iku't-tefsîr* eserinin ferağ kaydında ismini “Ebî Sa'îd Kâsım el-Hâc b. Ahmed el-Hâc el-med'ûv bi-Şemsî'l-eimme es-Sarâyî” şeklinde kaydetmiştir (Murad Molla ktp., nr. 82, vr. 262a). Nüshanın son varlığında, Rebiülahir 724'te (Nisan 1324) doğan oğlu Mahmud için yazdığı velâdet kaydında oğlunu, “Mahmud b. Kâsım b. Ahmed b. Mes'ûd” olarak tanıtmıştır (Murad Molla ktp., nr. 82, vr. 300b). Bu bilgilerden, Ahmed-i Takrîbî'nin tam ismini şu şekilde söyleyebiliriz:

“Mevlânâ Fahreddîn Ahmed b. Şemsü'l-eimme Ebî Sa'îd Kâsım b. Cemâleddîn Ahmed b. Mes'ûd es-Sarâyî et-Takrîbî”.

IV. Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî'nin Doğum ve Vefat Tarihi:

Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî'nin doğum ve vefat tarihleri bilinmemektedir. Babası Şemsü'l-eimme, istinsah ettiği nüshada, 718 (1318) tarihine ait bir semâ' kaydında iki oğlu Sâinüddîn ve Sa'dedîn ve daha önce zikredildiği gibi 724'te (Nisan 1324) dünyaya gelen diğer oğlu Mahmud'dan söz etmiştir. Ahmed ile ilgi bir kayıt düşürmediği için, Ahmed'in 724'ten (Nisan 1324) sonra dünyaya geldiği düşünülebilir (Murad Molla ktp., nr. 82, vr. 267b ve 300b).

Ahmed-i Takrîbî'nin elimizdeki mevcut istinsahlarındaki ferağ kayıtlarına bakınca da en erken istinsah tarihi, Rebiülahir 757'de (Nisan 1356) Saray şehrinde istinsah ettiği İmâdüddîn Kâşî'nin *el-Ecvibe li-l'tirâzâti Sâhibi'l-İzâh 'ale'l-Miftâh* adlı eserine aittir (1.n: 6.r). Belagatle ilgili önemli eserler arasında olan Sekkâkî'nin *Miftâhu'l-'ulûm*'udur. Bu esere yazılan önemli şerhlerden birisi de Hatîb el-Kazvînî (ö. 739/1338) tarafından *el-İzâh* adıyla yazılan şerhtir. Kazvînî, eserinde Sekkâkî'ye bazı itirazlarda bulunmuştur. Kâşî de bu itirazlara reddiye niteliğinde cevap vermiştir. Medreselerde okutulup ders kitabı olan *Miftâhu'l-'ulûm* ve *el-İzâh* eserleri üst seviyeye ulaşan talebelere okutulurdu. Dolayısıyla Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî'nin bu eserini küçük yaşlarında değil en az yirmi yaşları civarındayken istinsah ettiği düşünülebilir. Bu tahmin doğruysa 737'de (1336) veya birkaç sene öncesi dünyaya geldiği söylenebilir. Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî'nin vefat tarihi bilinmemekle beraber İbn Arabşâh'ın, 809'de (1406) Harezm'de kendisinden *icazetname* aldığına göre bu yılda hayatta olduğu bilinmektedir.

V. Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî'nin İlmî Faaliyetleri ve İlme Katkıları:

Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî, ilk eğitimini doğduğu şehir Saray'da ve babası Şemsü'l-eimme'den almıştır. Saray şehrindeyken Kâşî'nin *el-Ecvibe li-tirâzâtî Sâhibi'l-îzâh 'ale'l-Miftâh*'ını Rebiülahir 757'de (Nisan 1356), Harezmi'nin *Şerhi Ebyâti'l-Miftâh ve'l-îzâh*'ını Cemâziyelâhir 758'de (Haziran 1357), ve İcî'nin *el-Fevâ'idü'l-Gıyâsiyye*'sini Şevval 759'da (Eylül 1358) istinsah etmiştir (1.n: 6.r; 8.r, 1.r). Takrîbî'nin, bu yıllarda daha çok belagat ilmi üzerine meânî, beyân ve bed'îe konularında çalıştığı ve bu konuda en önemli eserlerden olan *Sekkâkî'nin Miftâhu'l-ülûm*'una yapılan şerhleri okuduğu izlenmektedir.

Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî'nin Canibeg'in saltanatı yıllarında (740-758/1342-1357) Saray şehrinde istinsah ettiği bu eserlerden bu dönemde ilmî faaliyetlerin ne kadar yoğun olduğu anlaşılabilir. Zira istinsah ettiği eserlerin müelliflerin vefat tarihleri ve yaşadıkları bölgelere bakılırsa - Kâşî (757/1356'da hayatta), Harezmi (ö. 758/1358'den önce) ve İcî (ö. 756/1355) – telif edilen eserler çok kısa bir zamanda Saray şehrine ulaşmış ve Takrîbî de üzerinden istinsahlarını yapmıştır.

Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî'nin, Saray şehrinde 759'da (1358) olan son istinsahından, 769'da (1368) yaptığı *Sadrüşşerîa es-Sânî'nin* (ö. 747/1346) beş beyitlik *Manzûme fî'l-buhûri'l-arûz* adlı eseri (1.n: 2.r) ve esere yazılan şerhi istinsahına kadar on yıl boyunca herhangi bir çalışmasına rastlanmamıştır (1.n: 3.r). Bu süreç de Canibeg'in vefatı (ö. 758/1357) ve Altın Orda Devleti'nin iç savaşları ile alakalı olmalıdır. Daha önce zikredildiği üzere Canibeg'in vefatıyla devletin çöküş süreci de başlamıştır. Devletin payitahtı olan Saray, bu durumun etkisinde kalarak eski itibarını kaybetmiştir. Dolayısıyla birçok âlim bu şehri terk etmeye mecbur kalmıştır. Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî de muhtemelen bu sebeplerden dolayı babası Şemsü'l-eimme ile Saray şehrini terk ederek Tebrîz'e yerleşmiştir. Bu yıllarda, Tebriz, Âl-ı Celâyîr Devleti'nin başkenti idi. Şeyh Üveys'in saltanat yıllarında (1356-1374) Tebriz'de büyük kültürel çalışmalar yapıldı. Birçok medrese, hastane, cami, han vs. inşa edildi. Şeyh Üveys'in kendisi sanatkâr ve ilim sever olduğu için onun döneminde birçok âlim de Tebriz'e akın etmiştir.

Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî'nin Tebriz'deyken istinsah çalışmalarını fıkıh ve fıkıh usulü, kelâm, matematik ve tasavvuf alanlarında genişlettiği gözlenmektedir. Takrîbî, bu yıllarda Beyzâvî'nin *Minhâcül-vüsûl ilâ 'ilmî'l-usûl*'u ve *Tavâli'u'l-envâr min metâli'l-enzâr*'ını Safer-Muharrem 773'te (Eylül-Ağustos 1371), Râzî'nin *Risâle fî eşrâti'n-nîyye fî'l-vuzû'su* ve Tûsî'nin *Risâle fî'l-Cebr ve'l-mukâbele*'sini, Zilhicce 775'te (Mayıs 1374), Buhârî'nin *Risâle fî'n-nefsi'l-emr*'ini Zilkade 778'de (Nisan 1377) ve Nesefî'nin *Risâle fî'l-aşk*'ını Ramazan 779'da (Ocak 1378) istinsah etmiştir (2.n: 1.r, 2.r, 5.r, 9.r, 6.r, 7.r). Şeyh Üveys'ten (ö. 1374) sonra ikinci oğlu Sultan Hüseyîn (1374-1382), Âl-ı Celâyîr Devleti'nin sultanı olmuştur. Sultan Hüseyîn'in ilk saltanat yılları huzurlu geçtiyse de bu huzur fazla uzun sürmemiştir. Saltanat iddiasında bulunan kardeşleri Şeyh Ali, Ahmed ve Bâyezîd isyana başlamışlardır. Sultan Hüseyîn bir yandan kardeşleri ile savaşırken diğer

yandan da komşu devletlerin saldırılarıyla karşı karşıya kalmıştır. Kardeşleri, saltanat tahtını ele geçirmek için Muzaffarîler ve Karakoyunlular gibi komşu devletler ile anlaşma yaparak Sultan Hüseyin'e ve Tebriz'e saldırılarda bulunmuşlardır. Tebriz birçok saldırıdan sonra Sultan Ahmed tarafından 1382'de ele geçirilmiştir. Kardeşi Sultan Hüseyin'i öldürterek kendisini, Celâyir Devleti'nin sultanı ilan etmiştir. Bu savaşlar, devletin zayıflanmasına ve Tebriz'in sürekli savaş ve tehlikelere maruz kalmasına sebep olmuştur. Fahreddîn Ahmed-i Takribî de bu olaylardan etkilenerek Tebriz'i terk etmeye mecbur kalmıştır. Tebriz'de 779'daki (1378) en son istinsahından sonra, Mısır'a giderek Kahire'ye yerleşmiştir.

Fahreddîn Ahmed-i Takribî'nin Kahire'deki istinsahlarında hadis, hadis usulü ve fıkıh ilimleri ile ilgilendiği anlaşılmaktadır. Takribî, Memlûkler Devleti'nin 22. sultanı olan el-Eşref Şaban'ın annesi Hand Berke'nin 770'te (1368) Ümmü's-Sultan adıyla yaptırdığı medresesinde İbnü's-Salâh'ın *Ma'rifetu Ulumi'l-Hadis*'ini Cemadiyülevvel 792'de (Nisan 1390), Hoyî'nin *Nazmu't-Tevzîh*'ini Ramazan 794'te (Ağustos 1392) ve Râzî'nin *Risâle fî't-tasavvur ve't-tasdik*'ini Şaban 796'da (Haziran 1394) istinsah etmiştir (3.n: 1.r, 2.r, 3.r.).

Memlûkler Devleti zamanında Kahire başta olmak üzere birçok yerde medreseler yapıldığı kaydedilmiştir (İbn Şahin, 1997: 28; Makrîzî, 1997: 4/217, 264; Al-Jbouri, 2018: 345-359). Fahreddîn Ahmed-i Takribî'nin de daha sonra Kahire'nin diğer medreselerinde bulunduğu göz önüne alınırsa, müderris olarak görev aldığı düşünülebilir.

Fahreddîn Ahmed-i Takribî, Ümmü's-Sultan Medresesi'nden sonra yine Kahire'de olarak Emir Seyfeddîn Ayıtmış'ın 785'te (1383) Ayıtmış'ya adıyla inşa ettirdiği medreseye giderek orada Türkistânî'nin *er-Risâletü'l-'Alâ'iyye fî'l-mesâ'il-i-hisâbiyye*'si ve İbnü'l-Havvâm'ın *el-Fevâ'idü'l-Bahâ'iyye fî'l-kavâ'id-i-hisâbiyye*'sini Zilkade 798'de (Ağustos 1396) istinsah etmiştir (4.n: 1.r, 4.r). Takribî'nin bu yıllarda matematik ilimleri ile ilgilendiği anlaşılmaktadır.

Fahreddîn Ahmed-i Takribî, Ayıtmış'ya Medresesi'nden sonra Emir Seyfeddîn Sargatmış en-Nâsirî tarafından Sargatmış'ya adıyla 756'da (1355) inşa edilen medreseye yerleşti. Bu dönemlerde ilgilendiği konulara, feraiz ve tefsiri de dâhil ederek Secâvendî'nin *et-Tecnîs fî'l-hisâb*'ını Muharrem 799'da (Kasım 1396), Yemenî'nin *el-Ecvibe li't-ta'arrüzât 'ale'l-Miftâh*'ı, Kirmânî'nin *Ünmûzecü'l-Keşşâf*'ı ile müellifi bilinmeyen *Tahkiki kavli Ehli's-sünne* eseri Receb 801'de (Mart- Nisan 1399) ve Teftâzânî'nin *Şerhu Miftâhu'l-'ulûm*'unu Cemâziyelâhir - Ramazan 802'de (Şubat- Nisan 1400) istinsah etmiştir (4.n: 2.r; 1.n: 4.r, 5.r, 7.r; 5.n).

Fahreddîn Ahmed-i Takribî'nin ferağ kaydını düşürmediği istinsahları da şu şekildedir: Râzî'nin *Risâle fî tahkiki'l-külliyât*'ı, Semerkandî'nin *Eşkâlü't-te'sîs*'i, *er-Risâletü's-Salâhîyye fî kavâid-i-hisâbiyye* ve Tusi'nin *Risâle fî'l-hisab ve'l-cebr ve'l-mukabele*'sidir (2.n: 4.r, 8.r; 4.n: 3/1,2.r). Fahreddîn Ahmed-i Takribî'nin istinsahlarından son bilgimiz 802'de (1400) Kahire'de bulunduğudır. Bu tarihten sonra Timur tarafından Semerkant'a gönderilmiştir ve son bilgimiz ise İbn

Tağrîberdî'nin hocası İbn Arabşah'tan naklettiği üzere 809'de (1406) Harezm'de bulunduğu ve ders verdiği hakkındadır.

Sonuç olarak Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî'nin yaptığı istinsahlar ışığında Saray şehrinde eğitimine başladığı, ardından Tebriz, Kahire, Semerkant ve Harezm'de ilmî hayatına devam ettiği anlaşılmaktadır. Çalıştığı konular ise edebiyat, belagat, kelâm, mantık, fıkıh ve usul-i fikh, feraiz, hadis ve usul-i hadis, tefsir, tasavvuf ve matematik ilimleri olarak sıralanabilir.

VI. Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî'nin Hocaları:

Takrîbî'nin ilk hocası babası Şemsü'l-eimme olmalıdır. Saray şehrinde bulunduğu sıralarda kimlerden ders aldığı bilinmemektedir. Saray'dan ayrılıp Tebriz'e yerleştiğinde Salahiyye Medresesi'nde eğitimine devam ederek oradaki hocalardan ders almıştır. Bu medresede 4 Muharrem 773'te (18 Temmuz 1371) istinsah ettiği Kâdî Beyzâvî'nin *Tavâli'u'l-envâr min metâli'i'l-enzâr*'ını, hocası Ebü'l-Kâsım el-Eberkûyî'den okumuş ve kendisinden büyük vasıflarla 20 Receb 773'te (27 Ocak 1372) *icâzetnâme* almıştır (2.n: 2.r, vr. 137a), (şekil: 1):

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَبِهِ نَسْتَعِينُ وَعَلَيْهِ تَتَوَكَّلُ
الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى، وخصوصاً على من رقاہ الى سدرۃ المنتهى وأراه آیاتہ الکبری
وعلى آله الہادین المہدیین، الذین ہم اہتدی من اہتدی وعلى اصحابہ نجوم الہدی.
وبعد، فان مولانا الفاضل الکامل المحقق، الجامع الکمالات الفاضلة والمحسن الکاملة، فخر الملة
والدين، احمد بن المولى السعيد الفاضل الکامل العلامة المبرز فى جميع الفضائل، شمس الملة والدين المشتهر
بالتقريبى . نغمده الله بغفرانه ويؤاه أعلى غرف جنانه وأبقى مهجة وارثه ورقاه الى ذرى الحقائق . قرأ على هذا الكتاب،
من اوله الى اخره، قراءة بحث وتحقیق وفحص وتدقیق، لم تغادر منه صغيرة ولا كبيرة، لا احصاها؛ ولم توجه الى نكته من
نكتها، الا وقد بلغ اقصى غايتها ومنتهاها؛ فاجزت له ان يروى الكتاب بتمامه عتّى مُشرفاً لا مشرفاً، ملتمساً من لطفه
ان لا ينسانى ووالدى اوان اوقاتٍ حاصله له فى خلواته وان يخطرنى بيباله فى اثناء دعواته. والله أسأل ان يطيل بقائه
مرتقىاً الى ذرى درجات الکمال، ويجعل عاقبته فى احسن الاحوال.
ولقد نمت هذه الاجازة صباح يوم الاربعاء العشرين من الشهر الحرام رجب تمت ميامنه وعمت محاسنه، من
شهور سنة ثلث وسبع وسبع مائة.

انا اضعف عباد الله تعالى، ابو القسم الحسن بن حافظ الابرقونى من الله عليه وغفر له ولوالديه حامداً
مصلياً مستغفراً.

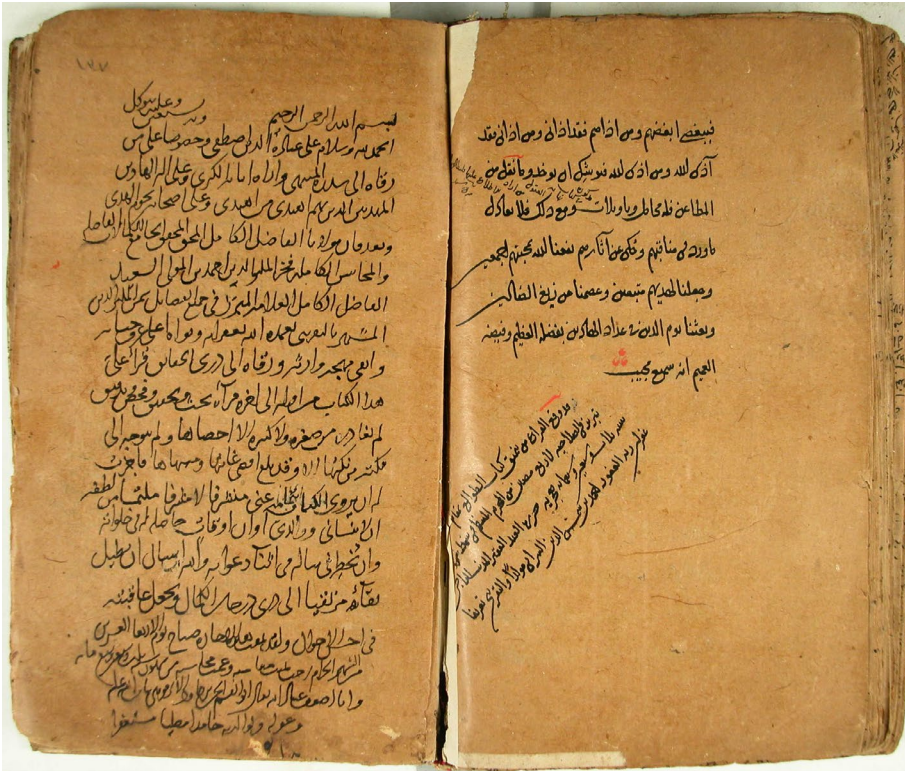
Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla, O'ndan yardım diler ve O'na tevekkül ederiz.

Hamd Allah'adır. Salât-ı selâm onun seçkin kullarına özellikle Sidret'ül-münteha'ya yükselttiği ve büyük âyetlerini kendisine gösterdiğine (Rasulüne) ve O'nun hidâyete ermiş ve halka hidâyet yolunu gösteren âline ve hidâyet yıldızları olan ashâbına olsun.

Hamdele ve salveleden sonra fâzıl, kâmil, hakiki muhakkık, faziletler ve hüsünleri cem'eden Takrîbî ismi ile meşhur Mevlânâ Fahri'l-milleti

ve'd-din Ahmed b. Fâzıl, kâmil, tüm faziletlerde bariz allâme merhum ve sa'îd Mevlânâ Şemsü'l-milleti ve'd-din - Allah onu mağfiretiyle sarıp sarmalasin ve cennetlerinin odalarının en yüksek yerine yerleştirsin ve onun varislerinin ruhlarını ebedi kılsın, onu hakikatlerin zirvelerine ulaştırsın – bu *Kitab*'ı baştan sona inceden inceye tahkikli ve dikkatli bir şekilde büyük küçük demeden en ufak bir nüktesini dahi bırakmadan yanımda okudu, bir nüktenin gayesine ve sonuna varmadan diğer nükteye geçmedi, bundan dolayı *Kitab*'ın tamamını benden rivayet etmesine *icâzet* verdim. Halvetinde beni ve babamı unutmamasını ve duaları esnasında bizleri anmasını kendisinden temenni ederim. Allah'tan, kemal derecelerinin zirvelerine ulaşması için ömrünü uzatmasını temenni eder, akıbetinin en iyi halde olmasını dilerim.

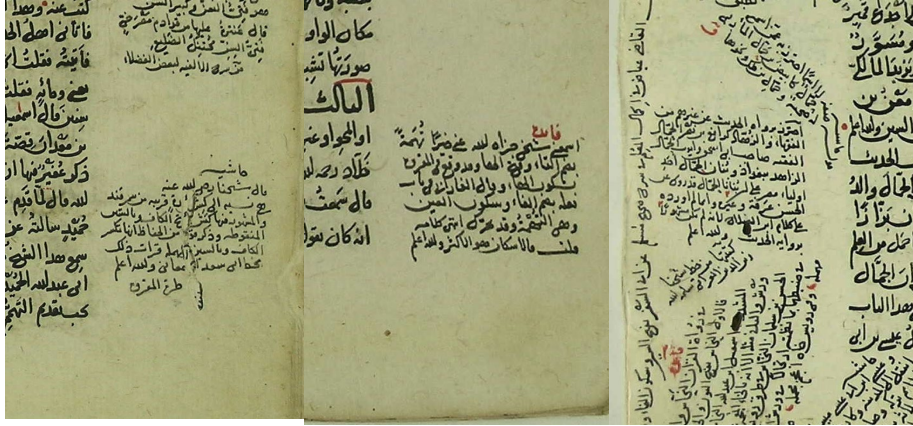
Bu *icâzetnâme*'yi çarşamba sabahı, Receb ayınının 24. günü sene 773'te yazdım. Allahu Ta'âlâ'nın en zayıf kulu Ebü'l-Kâsım el-Hasan b. Hâfız el-Eberkûyî, Allah'ın affı ve mağfiretinin kendisi ve ebeveyni üzerinde olmasını temenni ederim.”

Şekil 1: 2.n: 2.r, 136b, *İcâzetnâme*, 137a

Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî'nin hocası Ebü'l-Kâsım el-Hasan b. Davud b. el-Hasan Hâfız el-Eberkûyî hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Tebriz'de müderrisliği dışında istinsahlarından Dimaşk'a ve daha sonra Tebriz'e geldiği, matematik, hikmet, kelâm ve mantık konularında çalıştığı anlaşılmaktadır. Eberkûyî, Dimaşk'tayken 754'te (1353) Hâce Nasîrüddîn-i Tûsî'nin (ö. 672/1274) *Risâle fi'l-mevti ve'z-zarûre* ve *Hallü müşkilâtî'l-İşârât*'ini, ve Tebriz'deyken 761 (1359) yılında Mübârekşâh-i Buhârî'nin (ö. 784/1382'de hayatta) *Şerhi Hikmeti'l-'ayn*'i ve Kutbüddin-i Râzî'nin (ö. 766/1365) *el-Muhâkemât beyne şerhayi'l-İşârât ve't-tenbîhât*'ını istinsah etmiştir (Dirayeti, 2013: 33/498, 19/550, 28/411, 13/372). İmâdüddîn Yahya Kâşî'nin *Lübbü'l-hisâb*'ını da yerini belirtmeden 773'te (1372) istinsah etmiştir (Fazıl Ahmed Paşa Ktp., nr. 951, vr. 149b).

Takrîbî, Tebriz'den sonra büyük bir ihtimal ile müderris olarak Kahire'ye gitmiş ve burada müderrislik görevi ile beraber bazı hocalardan da ders almıştır. Kahire Ümmü's-Sultan Medresesi'nde Ramazan 792'de (1390) istinsah ettiği İbnü's-Salâh'ın *Ma'rifetu Ulumi'l-Hadis* nüshasının derkenarlarında ve nüshanın sonunda birçok mukabele, izah, nakil ve alıntı kayıtlarını kaydetmiştir (3.n: 1.r).

Bu kayıtların bazısında “Şeyhim dedi, Allah onu selamet etsin (قال شيخى سلمه الله)” “ (قال شيخى سلمه الله) ” ibâreleri bulunmaktadır. *Elffyye*'nin yazarı Zeynüddin İrâkî (ö. 806/1404) olduğundan dolayı Ahmed-i Takrîbî'nin, Zeynüddin el-İrâkî'nin talebelerinden olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bazen de hocasının yazdıkları üzerinden kayıtlar düşürdüğü de görülmüştür (Şekil: 2, 3, 4).

Şekil 2, 3.n: 1.r, vr. 89b

Şekil 3, 3.n: 1.r, vr. 45b

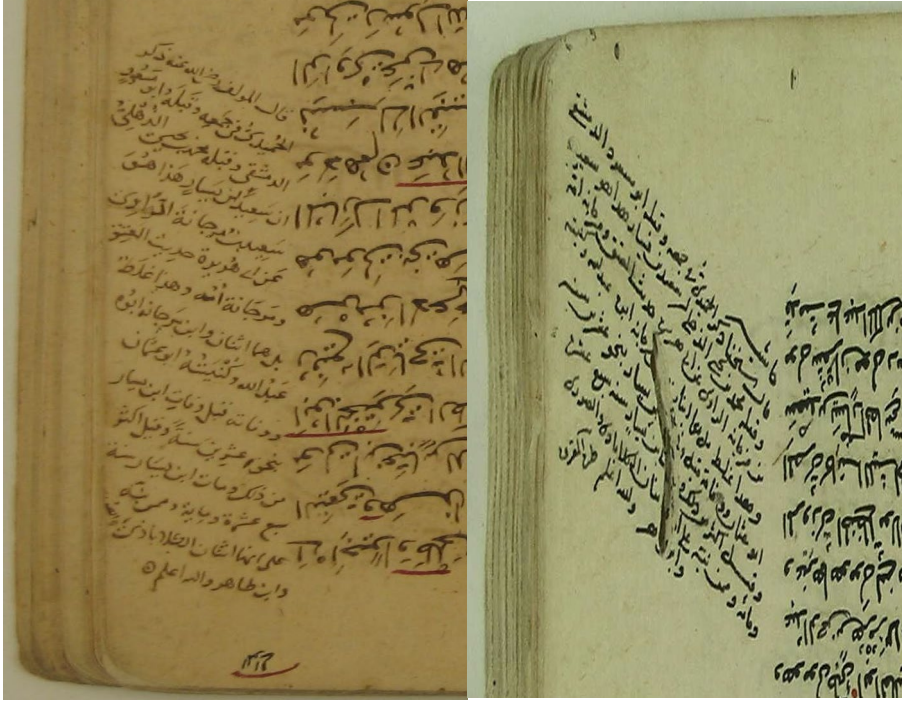
Şekil 4, 3.n: 1.r, vr. 82a

Diğer alıntılarda “Şeyhimiz (شيخنا)” ve bazen de vefatını gösteren “radiyallah” ibâreleri ile kayıtlar düşürmüştür. Bu alıntılarının incelenmesinde Burhâneddin el-Ebnâsî'nin (ö. 802/1399) *eş-Şeze'l-feyyâh min 'Ulûmi İbni's-Salâh* adlı eserinden nakledildiği tespit edilmiştir. Bu nakillere örnek olarak nüshanın

(3.n: 1.r, 45b) varağındaki derkenar ile Ebnâsî'nin basılmış eserin 237. sayfasına bakılabilir.

Derkenar kayıtlarının bazısı da Takrîbî'nin hocası Zeynüddin el-İrâkî'den duyduklarıdır (3.n: 1.r, vr. 3b, كذا اسمعنى شيخى عبد الرحيم العراقى). İbnü's-Salâh'ın *Ma'rifetu 'Ulumi'l-Hadis* eserinden bir nüshası (Şehid Ali Paşa ktp., nr. 351) Zeynüddin İrâkî'nin temellükünde bulunmaktaydı ve son varaklarında aldığı ve verdiği *icâzetnâmeler* kaydedilmiştir. Bu nüshadaki bazı derkenar kayıtları ile Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî'nin istinsah ettiği derkenar kayıtlar aynıdır. Bu hususta Ahmed-i Takrîbî, İbnü's-Salâh'ın bu eserini hocası Zeynüddin el-İrâkî'den okumuş olduğunu ifade etmektedir (şekil: 5 ve 6).

Şekil 6; Şehid Ali Paşa ktp., nr. 351, vr.96b

Şekil 5; 3.n: 1.r, vr. 93b

Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî, bu nüshanın son varağında (3.n: 2.r, vr. 99a-b), yine nakiller istinsah ederek Halil b. Abdillâh el-Kazvîni'nin (ö. 446/1054) *el-İrşâd*'ından, Abdülganî el-Makdisî'nin (ö. 600/1203) *el-Kemâl*'ından, Zemahşerî'nin (ö. 538/1144) *Keşşaf*'ından ve Fazlullah b. Hasan el-Türîbiştî'nin (ö. 661/1263) *el-Müyesser fî şerhi Mesâbihî's-sünne*'sinden alıntılar kaydetmiştir. Takrîbî, bu kayıtlar arasında hocası Zeynüddin el-İrâkî'den de (قال الشيخ الامام ... عمدة المحدثين شيخنا العلامة زين الدين

دائر طاهر والاعلم) bir nakil getirmiştir ve sonunda Perşembe 26 Rebiülahir 794 (22 Mart 1392) yılında istinsah ettiği eseri hocasına okuduğu ve kendisinden

icazetname aldığı ve eseri diğer hocası ve aynı zamanda Zeynüddin el-İrâkî'nin talebelerinden olan İbrâhîm Şeyh adıyla meşhur Burhaneddin İbrahim b. Abdurrahman b. Süleyman eş-Şâfi'î es-Sarâyî'nin⁵ (ö. 802/1399) hattından naklettiğini kaydetmiştir:

«كتبت هذا من املاء شيخى عبد الرحيم بن الحسين بن العراقى جزاه الله خيراً من لفظه وحفظه فى يوم الخميس السادس والعشرين من شهر ربيع الاخر سنة اربع وتسعين وسبعائة ثم قراءته عليه عرضا ومقابلة واجاز لى ان ارويّه عنه وتسلسل لى مقتدا باليوم المذكور والحمد لله حق حمده والصلوة على خير خلقه محمد وعلى آله وصحبه كتب احمد التقریبى ونقل هذا من خط المجاز الشيخ العالم الحافظ المقرئ برهان الدين ابراهيم شيخ السرائى تغمده الله برحمته»

Şeyhim, Abdurrahim b. el-Hüseyin el-İrâkî'nin – Allah O'nu hayırla mükâfatlandırısın - imlası üzerinden Perşembe günü 26 Rebiülâhir 794 senesinde yazdım. Sonra kendisinden okudum ve arz ettim ve bana rivayet etmesine silsilesine göre aynı günde icâzet verdi. Allah'a hamd olsun ki hak onunladır ve en hayırlı mahlûku Muhammed ve âline ve ashâbına salavat olsun. Ahmed el-Takrîbî bunu yazdı ve icâzetli olan eş-Şeyh el-'âlim el-Hâfız el-Mukrî Bürhâneddin İbrahim Şeyh es-Sarâyî'nin hattından nakletti.

Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî diğer hocasını da Sargıtmışıyye Medresesi'nde 802'de (1400) istinsah ettiği Sa'düddîn Teftâzânî'nin (ö. 792/1390) Şerhu Miftâhu'l-'ulûm'un ferağ kaydında zikretmektedir. Takrîbî, nüshanın ferağ kaydında nüshayı hocasının hizmetinde bulunarak istinsah ettiğini yazmıştır. Takrîbî, hocasını "Muhsinü'l-afâzıl" ve "mürşidü'l-müslimin" gibi sıfatlar ile anarak lakabının "Şerefeddîn" olduğunu zikretmiştir: (5.n).

Sonuç olarak Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî'nin tespit edilen bu beş hocasının isimleri şöyledir: Ebül-Kâsım el-Eberkûyî, Zeynüddin el-İrâkî, Burhâneddin el-Ebnâsî, İbrâhîm Şeyh es-Sarâyî ve Şerefeddîn.

Mevlânâ Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî'nin bu istinsahları sâyesinde bazı eserler zaman içerisinde yok olmadan muhafaza edilmiştir. Şayet Takrîbî bu eserleri istinsah etmeseydi, elimize de ulaşmazdı. Kataloglarda ve yazma eser kütüphanelerinde incelediğimiz kadarıyla aşağıda sıralanan eserlerin herhangi bir nüshasına rastlanmamıştır:

- Cemâziyelâhir 769'da (Şubat 1368) istinsah ettiği Sadrüşşerîa es-Sânî'nin Manzûme fî'l-buhûri'l-'arûz adlı eserin Şerh'i. Bu Şerh'in müellifinin Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî olma ihtimalı vardır (1.n: 3.r),

- Fâzil el-Yemenî'nin (ö. 750/1349) el-Ecvibe li't-ta'arrüzât 'ale'l-Miftâh adlı eseri (1.n: 4.r),

- Rebiülâhir 757 (Nisan 1356) yılında istinsah ettiği İmâdüddîn Yahya Kâşî'nin el-Ecvibe li-l'tirâzâti Sâhibi'l-İzâh 'ale'l-Miftâh adlı eseri (1.n: 6.r),

5 Gazzî, 2000: 151-152; Sehâvî, 1992: 1/58.

- Sargıtmışıyye Medresesi'nde 801 (1399) yılında istinsah ettiği "tahkîki kavli Ehli's-sünne fi selâse mesâil fi sıfâtillâh ve'l-ism ve'l-cüzün ellezî lâ yetecezza" adlı eser. Eserin müellifi tespit edilememiştir; ancak zikredildiği gibi kendi eseri olma ihtimali vardır. (1.n: 7.r),

- Zilhicce 775'te (22 Mayıs 1374) istinsah ettiği Kutbüddin-i Râzî'nin *Risâle fi eşrâti'n-nîyye fî'l-vuzû* adlı eser (2.n: 5.r),

- Ramazan 779'da (21 Ocak 1378) istinsah ettiği Burhânüddîn en-Nesefî'nin *Risâle fî'l-'aşk* adlı eser (2.n: 7.r),

- Müellifi tespit edilememiş *er-Risâletü's-Salâhiyye fî kavâidi'l-hisâbiyye* adlı eser (4.n: 3.r).

Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî, müelliflere karşı çok hürmet gösteren bir şahsiyettir. Kendisi ile çağdaş olan Sadrüşşerîa es-Sânî (1.n: 2.r) ve İmâdüddîn Yahya Kâşî'yi (1.n: 6.r) büyük övgülerle anmıştır. Bu durum Takrîbî'nin bu zatlar ile bir irtibatı olduğu düşüncesini uyandırmaktadır. Ayrıca bu övgülerinden bazı tespitlere de ulaşmak mümkündür. Örneğin; Fahreddin-i Harezmi'nin vefatıyla ilgili kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Kaleme aldığı *Şerhi Ebyâti'l-Miftâh ve'l-İzâh* adlı eserin en eski nüshasına dayanarak 779'dan (1377) önce vefat ettiği zikredilmiştir (A'tayr, 2019: 7). Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî, 13 Cemâziyelâhir 758 (3 Haziran 1357) yılında Saray şehrinde istinsah ettiği bu eserin nüshasında eserin en eski nüshası olmakla beraber Fahreddin-i Harezmi'den rahmetle andığı için bu tarihte yani istinsah ettiği tarihte (758/1358) hayatta olmadığı bilgisi anlaşılmaktadır (1.n: 8.r).

Kaleme aldığı eserlerden dolayı⁶ hâkim, edip, kelimci, matematikçi ve musikişinas olan İmâdüddîn Yahya b. Ahmed Kâşî hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Vefatıyla da ilgili günümüzdeki kaynaklarda farklı farklı tarihler kaydedilmiştir.⁷ Kâşî'nin *Nuket fî ahvâli'l-Şeyhü'r-Reis İbni Sinâ* adlı eserini 15 Cemâziyelâhir 754'te (18 Temmuz 1353) telif ettiği bilindiğine göre (Kâşî, 1952: 36) ve ayrıca Fahreddîn Muhammed el-Hillî'nin (ö. 771/1369) İmâdüddîn Yahya Kâşî'nin oğlu Tâcüddîn Ebû Sa'îd'e 25 Rebiülevvel 759'da (7 Mart 1358) verdiği *icazetnamesinde* (Tabâtabâî, 1995: 73-74) İmâdüddîn Yahya Kâşî'den sa'îd ve rahmetle andığına göre, Yahya Kâşî'nin 754-759 (1353-1358) yılları arasında vefat ettiği söylenmiştir (Hüseyni, 2021: 30). Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî, istinsah ettiği Kâşî'nin eserinin başında (vr. 31b), İmâdüddîn Yahya Kâşî'yi hayatta olduğunu ifâde eden ibâreler ile övmüştür:

6 İzâhu'l-makâsîd fi şerhi Esâsu'l-kavâid, el-Lubâb fî'l-hesâb, Cevâb 'an su'âl yata'allak bi-'ibâre fî't-Tezkire, Risâle fi bürhân Mes'aleteyn, Adad ve Evfâk, Risâle fi istihrâci meçhûlâtî'l-'adediyye, Şerh-i Edvâr. Ayrıca bk. Sâlihî, 2013: 233-240.

7 Verilen vefat tarihleri: 743 (1343) ve 773 (1371)'de hayatta. bk. İhsanoğlu: 2003: 243; Kurbânî, 1997: 322; el-Habeşî, 2004: 2/1552.

«قال مولانا الاعظم، سلطان الافاضل، مفخر المحققين، الجامع بين المعقول والمسموع، المقرر الاصول والفروع، شارح كلام الاولين والآخرين، وارث الرسل والنبیین، عماد الحق والملة والدين، فخر الاسلام وعون المسلمين، اسبغ الله ظلال جلاله على كافة الخلايق اجمعين»

Büyük mevlânâ, fâzılların sultanı, muhakkıkların onuru, makûl ve mankûl ilimleri bir araya getiren, usûl ve fûru'u takrir eden, evvellerin ve âhirlerin kelâmını şerh eden, resûllerin ve nebîlerin vârisi, 'Îmâdü'l-Hakkı ve'l-milleti ve'ddin - İslâm'ın onuru ve Müslümanların yardımcısı, Allah O'nun azametli gölgesini tüm mahlûkatın üzerinde dâimi kılsın - Şöyle der.

Takrîbî'nin 757'de (1356) istinsah ettiği bu kaydından dolayı Kâşî'nin vefât tarihinin 757-759 (1356-1358) yılları arasında olduğu söylenebilir.

VII. Mevlânâ Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî'nin İstinsâhları:

Daha önce zikredildiği üzere Takrîbî'nin istinsahlarının beş nüshası tespit edilmiştir. Bu beş nüshanın içerikleri şu şekildedir:

1. Nüsha, Konya Karatay Yusufâğa ktp., 6692 no'lu Nüshası: (1.n:).

Nüsha sekiz risâleden oluşmaktadır. Tahriri nesih hattıyla 13 satır, 102x90mm metin ve 169x142 varak ebadında istinsah edilmiştir. Nüshanın (1a) ve (63a) varaklarında Sun'ullâh b. Pîr Ahmed'in temellük kaydı ve kenarında vakıf ettiğine dair vakfiyesi bulunmaktadır. Vakfiyenin altında ve 24b, 26a, 31a, 61a, 160b varaklarında kırmızı mürekkep ile Fethullah tarafından vakfın sahih olduğuna dair kaydı bulunmaktadır.

- Nüshanın birinci risâlesi (1.n: 1.r), Adudüddîn İcî'nin (ö. 756/1355) *el-Fevâ'idü'l-Gıyâsiyye* olup nüshanın (1b-24b) varaklarında yer almaktadır. İcî, eserini Şîraz'da kâdılık görevindeyken vezir Gıyâseddin Muhammed'in (ö. 736/1335) isteği üzere kaleme almıştır. Eser, Sekkâkî'nin (ö. 626/1229) *Miftâhu'l-'ulûm* adlı eserinin meânî, beyân ve bed'î'e dair kısımlarının muhtasarıdır. Risâlenin ferağ kaydına göre, Mevlânâ Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî, bu nüshayı İcî'nin vefatından üç yıl sonra, salı günü 19 Şevval 759'de (24 Eylül 1358) istinsah etmiştir:

«وقع لفراغ من كتابته، يوم الثلاثاء التاسع عشر من شوال سنة 759، على يد الفقير، احمد بن شمس الدين التقريبي

السرايى»

Eserin istinsahı, salı günü 19 Şevvâl sene 759'da fakir Ahmed b. Şemseddîn b. Cemâleddîn et-Takrîbî es-Sarâyî'nin eli ile tamamlandı.

- Nüshanın ikinci risâlesi (1.n: 2.r), Sadrüşşerîa es-Sânî'nin (ö. 747/1346) *Manzûme fî'l-buhûri'l-'arûz* adlı eseri olarak (25b) varağında yer almaktadır. 'Aruz bahirlerine dair Arapça beş beyitlik olan bu manzume, çeşitli nüshalarda farklı

isimler ile kaydedilmiştir.⁸ Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî, bu eserin başında istinsah ettiği bir paragrafta, Sadrüşşerîa es-Sânî'yi büyük övgüler ile methetmiştir.

- Nüşanın üçüncü risâlesi (1.n: 3.r), Sadrüşşerîa es-Sânî'nin önceki eseri olan *Manzûme fî'l-buhûri'l-'arûz*'un şerhi olarak (26a) varağında yer almaktadır. Bu kısa manzumeye Hâfız Mahmûd el-Vârdârî ve müellifleri meçhul olan birçok yazar tarafından şerh yazılmıştır. Bu şerhin müellifinin ismi kaydedilmemiştir; ancak Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî'nin eseri olabileceği düşünülmektedir. Takrîbî, bu eseri Cemâziyelâhir'in son günlerinde 769'da (Şubat 1368) istinsah etmiştir:

الأخر سنة 769ق «تمت في اواخر جمادى

Cemâziyelâhir sonlarında sene 769'da tamamlandı.

- Nüşanın dördüncü risâlesi (1.n: 4.r), Fâzıl el-Yemenî adıyla meşhur olan İmâdüddin Yahyâ b. Kasım el-Alevî el-Yemenî'nin (ö. 750/1349) *el-Ecvibe li't-ta'arrizât 'ale'l-Miftâh* adlı eseridir. Bu eser, nüşanın (26b – 28a) varakları arasında yer almaktadır. Tefsirci, kelamcı, fakih ve edip olan Yemenî, hayatını Şâm, Horâsân ve Bağdat gibi yerlerde geçirerek ilim tahsili ve tedrisine sarf etti. Yemenî'nin *Dürerü'l-esdâf*, *Tuhfetü'l-esrâf* ve *Şerhi'l-lübâb* adlı eserleri zikredilmiştir (Şevkânî, 2004: 2/340; Zirikli, 2005: 8/163; Bağdatlı, 1955: 2/221). Ancak Fahreddîn Takrîbî'nin istinsah ettiği Yemenî'nin bu eseri ile ilgili bilgiye herhangi bir kaynaktan rastlanmamış ayrıca eserin başka bir nüshasına ulaşılamamıştır. Fâzıl-ı Yemenî, bu eserini hocası Raziüddin'e arz etmek üzere 17 meseleden oluşturmuş, Sekkâki'nin (ö. 626/1229) *Miftâhu'l-'ulûm'u* ve Zemahşarî'nin *el-Keşşâf*'ında geçen bazı ibârelerini açıklamıştır. Fahreddîn Ahmed, bu eseri perşembe günü 1 Receb 801'de (9 Mart 1399) Emîr Seyfeddin Sargıtmış'ın (ö. 759/1358) kendi adıyla Kahire'de inşa ettirdiği Sargıtmışiyye Medrese'sinde istinsah etmiştir:

«تمت في يوم الخميس الحادى عشر من شهر الله الاصم رجب المنظم في سلك شهور سنة احدى وثمانمائة في

المدرسة الصيرغتمشية على يد احوح خلق الله احمد التقريبي»

Aylar içinde muntazam, Allah'ın en sessiz ayı Receb'in 11. perşembe günü 801 senesinde Sargıtmışiyye Medrese'sinde Allah'ın en muhtaç mahlûku Ahmed et-Takrîbî'nin eliyle tamamlandı.

Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî, bu eserin sonunda (28a) Teftâzani'nin (ö. 792/1390) *Muhtasarü'l-me'âni*'sinden bir alıntı ve Erşedüddin es-Sarâyî adıyla meşhur olan Mahmud b. Kutlu Şâh'tan (ö. 775/1373) bir nakil istinsah etmiştir.

- Nüşanın beşinci risâlesi (1.n: 5.r), Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Yûsuf el-Kirmânî'nin (ö. 786/1384) Cârullah Zemahşerî'nin (ö. 538/1144) *el-Keşşâf 'an hakâ'iki gavâmizi't-tenzil* tefsirinin özeti olarak Bağdad'da 763 (1361)

8 Örnek olarak Risâle fî usûli buhûri's-sittete 'aşer, Ebyât fî es-mâ'î'l-buhûr, Buhûrî'l-usûl, Risâle der Usûli-i Buhûr ve el-'Arûz (Ayasofya ktp.ı nr. 4795, vr. 374a; Kılıç Ali Paşa ktp., nr. 656; Laleli ktp., nr. 706 ve nr. 1007; Reşid Efendi ktp., nr. 987; Şehi Ali Paşa ktp., nr. 1007; Konya ktp, nr. 416, vr. 63a-65b).

yılında Ünmûzecü'l-Keşşâf adıyla ihtisar ettiği eserinden bir parça olup nüshanın (28b-31a) varaklarında yer almaktadır. Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî, bu eseri 2(..) Receb 801 (Nisan 1399) yılında müellif nüshasıyla mukabele edilmiş nüsha üzerinden istinsah etmiştir:

«جمعه المصنف في شهور سنة ثلاث وستين وسبعمائة، في مدينة السلام بغداد، طهرها الله عن الفسق والفساد؛ نقل من انموذج الكشاف، تصنيف الشيخ محمد بن يوسف بن علي بن محمد بن سعيد الكرمانى الشهير بشمس الدين الكرمانى، قدس الله روحه، بخط افقر العباد واحوجهم الى الله الغنى احمد بن شمس الدين التقريبى، فى التاريخ .. والعشرين من رجب سنة 801، قوبلت بالنسخة التى قوبلت بخط المؤلف رحمه الله»

Müellif, eserini 763 senesinde Bağdad'da – Allah tüm fitne ve fesattan temiz tutsun – telif etmiştir. Şemsüddîn el-Kirmânî adıyla meşhur eş-Şeyh Muhammed b. Yûsuf b. Ali b. Muhammed b. Sa'îd el-Kirmânî'nin - Allah ruhunu kutlu eylesin - Ünmûzecü'l-Keşşâf'ından nakledildi. Ganî Allah'ın en fakîr kulu ve muhtacı Ahmed b. Şemseddîn et-Takrîbî'nin hattıyla 2.. Receb 801 senesinde istinsah edildi ve müellif – Allah'ın rahmeti üzerine olsun – hattı ile karşılaştırılmış nüsha ile mukabele edildi.

- Nüshanın altıncı risâlesi (1.n: 6.r), İmâdüddîn Yahya b. Ahmed Kâşî'nin *el-Ecvibe li-l'tirâzâtî Sâhibi'l-İzâh 'ale'l-Miftâh* adlı eseri olarak nüshanın (31b-61a) varakları arasında yer almaktadır. Gıyâseddin Muhammed'e (ö. 736/1335) ithaf edilen eser, Hatîb el-Kazvînî (ö. 739/1338) tarafından Sekkâkî'nin *Miftâhu'l-'ulûm*'unun belagatle ilgili üçüncü bölümünü *Telhîsü'l-Miftâh* adıyla yapılan ihtisarına yine kendisi tarafından *el-İzâh* adıyla yazılan şerhindeki Sekkâkî'ye yönelik bazı reddiyelerine Kâşî tarafından verilen cevaplardan ibârettir. Kaynaklarda Kâşî'nin bu eseri ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî, bu eseri 1 Rebiülâhir 757 (3 Nisan 1356) tarihinde istinsah etmiştir:

«وقع الفراغ من تحريره، ليلة يوم الاحد الذى غرة ربيع الاخر سنة 757، على يد الفقير احمد بن شمس الدين التقريبى السرايى»

Nüshanın istinsahı, Pazar gecesi 1 Rebiülâhir 757 senesinde fakîr Ahmed b. Şemseddîn et-Takrîbî es-Sarâyî'nin eli ile gerçekleşti.

- Nüshanın yedinci risâlesi (1.n: 7.r), “tahrîkî kavli Ehlî's-sünne fî selâse mesâil fî sıfâtillâh ve'l-ism ve'l-cüzün ellezî lâ yetecezza” olarak nüshanın (61b – 62b) varaklarında yer almaktadır. Eser, Ehl-i sünnet görüşleri çerçevesinde Allah'ın sıfatları, isim ve cüzün parçalanıp parçalanmaması konularını üç meselede ihtiva etmektedir. Eserin müellifi tespit edilememiştir¹⁰; ancak eserin

9 Sadrüşşerîa es-Sânî'nin (ö. 747/1346) de Buhara'da Rebiülevvel 745 (Temmuz 1344) yılında telif ettiği bu adında bir eseri vardır (Süleymaniye Ktp., İzmir, nr. 805, vr. 253b – 260b).

10 İran Meclis Kütüphanesinde de (nr. 1289) buna benzer bir eser bulunmaktadır. Nüsha kataloğunda Sadrü'l-afâzîl Vecihüddîn Azizü'l-İslâm olarak tanımlanmıştır (Danışpejuh, Fihrist-i Kitabane-i Meclis, no.2, c.2, s. 209-211).

başında Sadrü'l-afâzıl, Sadrüddin ve 'Azizü'l-islâm lakaplarıyla anılan bir zatın isteği üzere kaleme alındığı açıklanmıştır. Eserin başındaki övgüler, Fahreddîn Ahmed Takrîbî'nin önceki eserlerinin başında yazdığı övgüleri andırmaktadır, bundan dolayı bu eserin yazarının kendisi olabileceğini düşündürmektedir.

Takrîbî, bu nüshayı 16 Receb 801 (24 Mart 1399) yılında Sargıtmışiyye Medresesi'nde istinsah etmiştir.

«فرغ العبد الفقير احمد التقريبي من كتابته، في اليوم السادس عشر من رجب سنة احدى وثمانائة، في المدرسة الصيرغتمشنية، رحم الله بانبيها»

Fakîr kul Ahmed et-Takrîbî, 801 senesi Receb'in 16. gününde Sargıtmışiyye Medrese'sinde– Allah onu binâ edene rahmet eylesin – istinsahını tamamladı

- Nüshanın sekizinci risâlesi (1.n: 8.r), Fahreddin-i Harezmi'nin (ö. 758/1358'den önce) *Şerhi Ebyâti'l-Miftâh ve'l-Îzâh* adlı eseri olup nüshanın (63b-160b) varaklarında yer almaktadır. Eser, Hatîb el-Kazvîni'nin (ö. 739/1338) *el-Îzâh'ı* ve Sekkâki'nin (ö. 626/1229) *Miftâhu'l-'ulûm'*unda bulunan beyitlerin şerhidir. Eserin müellifi meçhul olarak kaydedilmişse de (Hâcî Halîfe, 1941: 2/1031; Tahranî, 1936: 13/338; Bağdatlı, 1955: 2/16) bu nüshanın (63a) varağında müellifin ismi “el-İmâm el-'âlim el-âllâme Fahrü'l-milleti ve'd-dîn el-Harezmî, rahimehullah” şeklinde kaydedilmektedir.

Nüshada, şerh edilen beyitler kırmızı mürekkep ile istinsah edilmiştir, derkenarlarında da mukabele kayıtları, müellifin hattından nakiller ve konu ile ilgili açıklamalar yazılmıştır. Ayrıca Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî tarafından bazı sayfaların (102b, 116b, 118a, 135b, 159a, vb) derkenarlarında bazı lügatlerin Farsça manaları yazılmıştır.

Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî, bu nüshayı 13 Cemâziyelâhir 758 (3 Haziran 1357) tarihinde Saray'da istinsah etmiştir:

«وقع من الفراغ من انتساخه، قبيل صلوة الجمعة، الثالث عشر من جمادى الآخرة سنة ثمان وخمسين وسبعمائة، على يد اضعف عباد الله واحوجهم اليه، احمد التقريبي، في بلدة سراي، حماها الله تعالى عن الآفات وصانها عن البليات»

Cuma namazından önce 13 Cemâdiyülâhir 758 senesinde, Saray şehrinde – Allahu Ta'âlâ tüm afetlerden ve belâlardan muhafaza eylesin – Allah'ın en zayıf ve muhtaç kulu Ahmed et-Takrîbî'nin eli ile istinsahı tamamlandı

Ve istinsah ettiği nüshayı 14 sene sonra 773'te (1371) mukabele etmiştir:

«وقبول بقدر الوسع والامكان، في سنة ثلاث وسبعين وسبعمائة»

ve mümkün olduğu ve yapabildiği kadarıyla 773 senesinde mukabele edildi.

Nüşhanın son varağında (161b), Sadrüşşerîa es-Sânî'nin beş beyitlik *Manzûme fî'l-buhûri'l-'arûz* eseri tekrardan istinsah edilmiştir.

2. Nüşha, Şehid Ali Paşa Ktp. 680 no'lu Nüşhası: (2.n.).

Bu nüşhada, 9 risâle bulunmaktadır. Tahriri nesih ile farklı satır sayısında 202x118 varak eb'âdında istinsah edilmiştir. Nüşhanın başına eklenen varağında Şehid Ali Paşa'nın temellük mührü, İstanbul müderrislerinden Muhammed b. Ebi Bekr el-Halebî ve 'Arif'in temellük kayıtları bulunmaktadır. Nüşhanın 1a varağında Beyzâvi'nin hayatıyla ilgili bir paragraf kaydedilmiştir. Altında da nüşhanın derkenarlarında yazılan alıntıların Abdullah b. Muhammed el-İbrî et-Tebrîzî'nin (ö. 743/1342) şerhinden alıntı yapıldığına dair bir paragraf yazılmıştır. Ayrıca Süleyman ed-Dicî'nin Zilkade 999 (Ağustos 1591) tarihli temellük kaydı bulunmaktadır. 1b varağında da nüşhadaki risalelerin isimleri yazılmıştır. Takrîbî, 2a varağında birçok Farsça şiir istinsah etmiştir. Bu Farsça şiirlerin bazıları kendisine ait olabilir. Yine bu sayfada Şehid Ali Paşa Kütüphanesinin vakıf mührü ile Ahîzâde Aülhalîm b. Muhammed'in temellük kaydı bulunmaktadır.

- Nüşhanın birinci risâlesi (2.n: 1.r), Kâdî Beyzâvî'nin (ö. 685/1286) *Usûl-i fıkha* dair kaleme aldığı *Minhâcü'l-vüsûl ilâ 'ilmi'l-usûl* adlı eseri olup (1b-58a) varakları arasında yer almaktadır. Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî, bu eseri, pazar günü 19 Safer 773'te (1 Eylül 1371) Tebriz'in Salahiyye'sinde istinsah etmiştir:

«تم كتاب المنهاج، في يوم الاحد التاسع عشر من صفر سنة ثلث وسبعين وسبعمائة هجرية، بمقام تبريز في الصلاحية، على يد العبد الفقير الضعيف الراجي رحمة ربه اللطيف، احمد بن شمس الدين السرائي مولدا والتقريبى تعريفاً، غفر الله له ولوالديه واحسن اليهما واليه»

Minhâc kitabının istinsahı, pazar günü 19 Safer 773 senesinde, Tebrîz'in Salâhîyye'sinde Allah'ın rahmetine muhtac olan en fakîr ve zayıf kulu Ahmed b. Şemseddîn es-Sarâyî mevliden ve et-Takrîbî te'riften – Allah onu ve babasını bağışlasın ve her ikisine de iyilik ihsan etsin– eli ile tamamlandı

- Nüşhanın ikinci risâlesi (2.n: 2.r), yine Kâdî Beyzâvî'nin eserlerinden olarak kelâm ilminde kaleme aldığı *Tavâli'u'l-envâr min metâli'i'l-enzâr* adlı eseri olup (59b-136b) varaklarında yer almaktadır. Eserin derkenarlarında birçok alıntılar kaydedilmiştir. Takrîbî, bu eseri, 4 Muharrem 773'te (18 Temmuz 1371) Tebriz'in Salahiyye'sinde istinsah etmiştir:

«قد وقع الفراغ من تنسيق كتاب الطوالع، بمقام تبريز في الصلاحية، لاربع مضي من الحرم المنتظم في .. سنة ثلاث وسبعين وسبعمائة هجرية، حرره العبد الفقير المذنب الراجي غفر له ربه الغفور، احمد بن شمس الدين السرائي مولداً والتقريبى تعريفاً»

Tavâli' kitabının istinsahı, Muharrem ayından dört gün geçe 773 senesinde, Tebrîz'in Salâhîyye'sinde, Allah'ın rahmetine ve

mağfiretine muhtaç olan fakîr ve zayıf kulu Ahmed b. Şemseddîn es-Sarâyî mevliden ve et-Takrîbî te'rifen eli ile tamamlandı

Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî, bu eseri Eb'ül-Kâsım el-Hasan b. Hâfız el-Eberkûyî'den okumuş ve kendisinden çarşamba günü 20 Receb 773'te (27 Ocak 1372) icazetname almıştır. (vr. 137a)

- Nüşhanın üçüncü risâlesi (2.n: 3.r), Kutbüddin-i Râzî et-Tahtânî'nin (ö. 766/1365) mantık ilminde telif ettiği *Risâle fî't-tasavvur ve't-tasdik* adlı eseri olup (137b-141a) varaklarında yer almaktadır. Takrîbî, bu eseri 4 Şaban 796'da (4 Haziran 1394) Kahire'de Ümmü's-Sultan Medresesi'nde istinsah etmiştir:

«فرغ احمد بن شمس الدين بن جمال الدين التقريبي، من كتابة هذه الرسالة، وقت صلوة العصر فى اليوم الرابع من شهر شعبان لسنة ست وتسعين وسبعائة، فى المدرسة المنسوبة الى ام السلطان الاشرف فى تبانه مصر حيث عن الآفات رحم الله بانيتها ومن يسعى لاصلاحها، حامدا لله تعالى ومصليا على رسوله محمد وآله اجمعين والحمد لله رب العالمين»

Bu risâlenin istinsahını Ahmed b. Şemseddîn b. Cemâleddîn et-Takrîbî, ikinci namazı vaktinde 4 Şaban 796 senesinde Mısır'ın Ümmü's-Sultan Medresesi'nde – Allah, tüm afetlerden muhafaza ve binâ edenine ayrıca ıslahı için gayret edene rahmet eylesin – tamamladı. Hamd Yüce Allah'a, salât ve selâm O'nun Resulü Muhammed'e ve bütün âline olsun ve hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.

- Nüşhanın dördüncü risâlesi (2.n: 4.r), yine Kutbüddin-i Râzî'nin mantık konusunda yazdığı *Risâle fî tahkiki'l-külliyât* adlı eseri olup (141b-146a) varaklarında yer almaktadır. Takrîbî, bu risâlenin ferağ kaydında tarih vermemiştir.

- Nüşhanın beşinci risâlesi (2.n: 5.r), yine Kutbüddin-i Râzî'nin eserlerinden olarak Hanefî fıkhiinde abdest şartlarıyla ilgili kaleme aldığı *Risâle fî eşrâti'n-niyye fî'l-vuzû* adlı eser olup (146b-147a) varaklarında yer almaktadır. Kutbüddin-i Râzî'nin eserleri arasında, bu eseri ile karşılaşılmamıştır. Takrîbî bu eseri 9 Zilhicce 775'te (22 Mayıs 1374) istinsah etmiştir:

«تمت الرسالة المنسوبة الى خاتمة الحكماء، مولانا قطب الدين الرازى، انار الله قبره، فى يوم عرفة من ذى الحجة سنة خمس وسبعين وسبعائة، كاتبها احمد التقريبي»

Hukemanın sonu, Mevlâna Kutbüddin er-Râzî'ye – Allah kabrini nurlandırсын - ait risâlenin istinsahı arefe günü Zilhicce 775 senesinde, müstensihî Ahmed et-Takrîbî tarafından tamamlandı.

- Nüşhanın altıncı risâlesi (2.n: 6.r), Mübârekşâh-i Buhârî'nin (ö. 784/1382'de hayatta) kelâm ile ilgili telif ettiği *Risâle fî'n-nefsi'l-emr* adlı eseri olup (147b – 149a) varakları arasında yer almaktadır. Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî, bu eseri 29 Zilkade 778'de (9 Nisan 1377) istinsah etmiştir.

«تحريراً فى محاق ذى القعدة سنة ثمان وسبعين وسبعائة، كاتبه احمد التقريبي»

Zilkade'nin son günü 778 senesinde müstensihî Ahmed et-Takrîbî tarafından istinsah edildi.

- Nüşanın yedinci risâlesi (2.n: 7.r), Burhânüddîn en-Neseffî'nin (ö. 687/1289) *Risâle fî'l-aşk* eseri olup (149a-150a) varaklarında yer almaktadır. Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî, bu eseri 21 Ramazan 779'da (21 Ocak 1378) istinsah etmiştir:

«تمت رسالة العشق، لمولانا برهان الدين النسفي، رحمه الله، في ليلة الجمعة الحادية والعشرين من رمضان سنة تسع وسبعين وسبعمائة، كاتبها الفقير الى الله تعالى، احمد بن شمس الدين التقريبي»

Mevlânâ Burhânüddîn en-Neseffî'nin – Allah'ın rahmeti üzerinde olsun - *Risâletü'l-aşk*'ının istinsahı Cuma gecesı 21 Ramazan 779 senesinde Allahu Ta'âlâ'nın fakîr kulu Ahmed b. Şemseddîn et-Takrîbî tarafından tamamlandı.

- Nüşanın sekizinci risâlesi (2.n: 8.r), Şemsüddîn Muhammed b. Eşref el-Hüseynî es-Semerkandî'nin (ö. 702/1303) *Eşkâlü't-te'sîs* adlı eseri olup (151a-157b) varaklarında yer almaktadır. Bu eserin müstensihî farklı bir kişi olduğu istinsah usulünden anlaşılmaktadır, fakat sayfaların derkenarlarında Ahmed-i Takrîbî'nin yazdığı bazı açıklamalar bulunmaktadır.

- Nüşanın dokuzuncu risâlesi (2.n: 9.r), Hâce Nasîrüddîn-i Tûsî'nin (ö. 672/1274) *Risâle fî'l-Cebr ve'l-mukâbele* adlı eseri olup 672 (158a-163b) varaklarında yer almaktadır. Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî, bu eseri pazar günü 8 Zilhicce 775'te (21 Mayıs 1374) Tebriz'de istinsah etmiştir:

«تمت الرسالة المنسوبة الى خاتمة الحكماء، خواجه نصير الملة والدين الطوسي، نور الله ضريحه قبيل الظهر من يوم الاحد ثامن من شهر ذي الحجة المنتظم في سنة خمس وسبعين وسبعمائة، في بلدة تبريز حماه الله تعالى عن... كاتبه احوج الخلايق، احمد بن شمس الدين التقريبي، عفا الله عنهما وعن جميع المسلمين»

Hukemanın sonu, Hâce Nasîrüddîn-i Tûsî'ye –Allah kabrini nurlandırısın - ait risâlenin istinsahı öğleden önce Pazar günü 8 Zilhicce 775 senesinde Tebrîz'de – Allah onu tüm fitnelerden muhafaza eylesin – mahlûkların en muhtacı olan Ahmed b. Şemseddîn et-Takrîbî – Allah onları ve tüm Müslümanları af eylesin - tarafından tamamlandı.

3. Nüşa, Damad İbrahim Paşa Ktp. 412 no'lu Nüşası: (3.n:).

Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî, nüşanın 1b-2a varaklarında Necmeddin Neseffî (ö. 537/1142), Ebü'l-Feth Mutarriżî (ö. 610/1213), İmam Nevevî (ö. 676/1277), Hatîb

el-Kazvîni (ö. 739/1338), Kâfî 'îyâz (ö. 544/1149), İbnü'l-Esîr (ö. 606/1210) gibi âlimlerden nakiller yazmıştır. Nüsha iki risâle ihtiva etmektedir.

- Nüşanın birinci risâlesi (3.n: 1.r), İbnü's-Salâh eş-Şehrezûrî'nin (ö. 643/1245) *Mukaddimetü İbni's-Salâh* adıyla meşhur olan *Ma'rifetu Ulumi'l-Hadis* eseri olup (1b-95a) varaklarında yer almaktadır. Fahreddin Ahmed-i Takribî bu nüshayı Çarşamba 10 Cemâziyülevvel 792'de (26 Nisan 1390) Kahire Ümmü's-Sultan Medresesi'nde istinsah etmiştir:

«تم كتاب معرفة انواع علم الحديث وبيان اصوله وقواعده وايضاح فروعہ واحكامه وكشف اسراره وشرح مشكلاته وابرار نكته وفرائده وابانه مصطلحات اهل الحديث ورسومهم ومعالمهم ومقاصدهم، للشيخ الفقيه الامام العلامة الحافظ المتقن المحقق مفتى الشام ركن الشريعة صدر الشافعية واهل الحديث، محيي السنة تقي الدين ابي عمرو عثمان بن عبد الرحمن بن عثمان المعروف بابن الصلاح، نور الله مرقده، على يد افقر عباد الله واحوجهم اليه، احمد بن شمس الدين التقريبي السرايى، وقت الضحوة الصغرى من يوم الاربعاء العاشر من جمادى الاولى المنتظم فى شهور سنة اثنتين وتسعين وسبعمائة، فى مدرسة ام السلطان الاشرف فى مصر، رحم الله بابنها واسكنها فى بحبوحة الجنان انه هو الغفور الرحمان ويرحم الله عبداً قال آمينا»

Hadis ilminin türlerinin bilinmesini, usûlünün ve kaidelerinin beyânı, (*Ma'rifetu Ulumi'l-Hadis*) fûrû'u ve hükümlerinin izâhını, sırlarının keşfini, müşküllerinin şerhini, nükteleri ve inceliklerinin açıklamasını, hadis ehlinin istilâhlarının, adab ve amaçlarının aydınlatılmasını ihtiva eden Şeyh, fakih, imam, allâme, hâfız, Şâm müftüsü, şeriat rüknü, Şâfi'î ve hadis ehlinin sadrı, İbnü's-Salâh adıyla meşhur Muhyiyüssünne Takîyüddîn Ebî Amr Osmân b. Abdirrahmân b. Osmân'ın – Allah kabrini nurlandırısın – kitabının istinsahı küçük kuşluk vakti Çarşamba günü 10 Cemâziyülevvel 792 senesinde Mısır'ın Ümmü's-Sultan Medresesi'nde –Allah binâ edenine rahmet eylesin ve cennetlerin ortasında iskan eylesin, zira O çok bağışlayan ve Rahmân'dır ve rahmeti âmin diyen kulları üzerinde olsun - Allah'ın en fakir kulu ve muhtacı olan Ahmed b. Şemseddin et-Takribî es-Sarâyî eli ile tamamlandı

Takribî daha sonra istinsah ettiği bu nüshayı 27 Rebiülevvel 803 (15 Kasım 1400) pazartesi günü tashih etmiştir:

«فرغ من تصحيح هذا الكتاب، كاتبه الفقير اليه الغنى، احمد بن شمس الدين بن جمال الدين التقريبي ثم السرايى، لاربع بقين من شهر ربيع الاول، الظهر من يوم الاثنين سنة ثلاث وثمانمائة، اللهم اجعله وجميع المسلمين من الامن ﴿لا خوف عليهم ولا هم يحزنون﴾ بحمة سيدنا ونبينا محمد وآله اجمعين.»

Bu kitabın tashîhi, müstensihi Ganî Allah'a muhtaç fakîr kulu Ahmed b. Şemseddin b. Cemâleddin es-Sarâyî et-Takribî tarafından Rebiülevvel ayından dört gün kala pazartesi öğle vaktinde 803 senesinde tamamlandı. Allah'ım, efendimiz ve peygamberimiz Muhammed ve tüm ashâbî hürmetine onu ve bütün Müslümanları “Onlara hiçbir korku yoktur ve onlar üzülmezler” ayetinden emin eyle.

- Nüşanın ikinci risâlesi (3.n: 2.r), Şehâbeddin Muhammed b. Halil el-Hoyî'nin (ö. 693/1293) *Nazmu't-Tevzîh* manzumesi olup (95b-98b) varaklarında yer almaktadır. Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî bu nüshayı da Kahire Ümmü's-Sultan Medresesi'nde 17 Ramazan 794 (17 Ağustos 1392) yılında istinsah etmiştir.

«فرغ من تميم نظم التوضيح لابن مالك، تصنيف قاضى القضاة شهاب الدين ابن الخوئى، رحمه الله، فى السابع عشر من شهر رمضان المنتظم فى سلك سنة اربع وتسعين وسبعمئة، فى المدرسة المنسوبة الى ام السلطان الاشرف، رحم الله وجميع المؤمنين والمؤمنات، على يدى الفقير الحقير المحتاج الى غفران الله القدير وشفاعة نبيه البشرى، احمد بن شمس الدين بن جمال الدين السرايى مولداً والتقريبى تعريفاً، اللهم تجاوز عن سيئاته وضاعف حسناته ويرحم الله عبداً قال آمينا»

Kādilkudât Şehâbeddin İbni'l-Hoyî'nin –Allah'ın rahmeti üzerinde olsun – telifi olan *Nazmu't-Tevzîh*'in - İbni Melek'in *et-Tevzîh*'i - istinsahı 17 Ramazan 794 senesinde Ümmü's-Sultan Medresesi'nde – Allah tüm müminlere rahmet eylesin – Kadîr Allah'ın mağfiretine ve peygamberinin şefâatına en muhtaç olan fakîr ve hakîr kulu Ahmed b. Şemseddîn b. Cemâleddîn es-Sarâyî mevliden ve *et-Takrîbî* te'rifen eli ile tamamlandı, Ey Allah'ım onun günahlarını bağışla, hayırlarını çoğalt ve âmin diyen kula merhamet eyle.

Nüşanın varağında birçok mukabele, izah, nakil ve alıntı kayıtları düşülmüştür.

4. Nüsha, Şehid Ali Paşa Ktp. 1989 no'lu Nüşası: (4.n:).

Bu nüsha macmua-yı resâil olarak 4 risâleden oluşmaktadır. Nüsha tahriri nesih ile 19 satır, 185x135 varak ve 125x80 metin ebadında istinsah edilmiştir. Şehid Ali Paşa Kütüphanesine ait vakıf mührü 1b ve 96b varaklarında bulunmaktadır. Nüşanın zahriyesinde sonra da nestalik hattıyla Farsça ve Arapça şiirler ve Arif isminde bir temellük kaydı istinsah edilmiştir. Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî tarafından da ilk risâlenin ismi ile beraber biri Arapça diğeri Farsça iki manzum muamma istinsah edilmiştir. Bu durum onun Farsça ve Arapça edebiyatına ne kadar hâkim olduğunu göstermektedir.

- Nüşanın birinci risâlesi (4.n: 1.r), Cemâl-i Türkistânî adıyla meşhur Cemâleddîn Saîd b. Muhammed es-Suğdı'nin (712/1312'de hayatta) *er-Risâletü'l-'Alâ'iyye fi'l-mesâ'ili'l-hisâbiyye* eseri olup (1b-43a) varaklarında yer almaktadır. Takrîbî, bu nüshayı 19 Zilkade 798'de (24 Ağustos 1396) Seyfeddin Ayıtmış el-Becası'nin (ö. 802/1400) Kahire'de 785 (1383) yılında kendi adına inşa ettirdiği Ayıtmışiyye Medresesi'nde istinsah etmiştir:

«تمت الرسالة العلامية، بعون الله وحسن توفيقه، على يد اضعف عباد الله، احمد بن شمس الدين بن جمال الدين التقريبى، فى التاسع عشر من ذى القعدة حجة ثمان وتسعين وسبعمئة هجرية، فى المدرسة الايتمشية فى مصر طول الله عمر بائها ويرحم الله عبداً قال آمينا»

Risâletü'l-'Alâ'iyye, Allah'ın yardımı ve iyi tevfiği ile Allah'ın en zayıf kulu Ahmed b. Şemseddîn b. Cemâleddîn *et-Takrîbî* eli ile 19 Zilkade

798 senesinde Mısır'ın Ayıtmışîyye Medresesi'nde – Allah onu binâ edenin ömrünü uzatsın ve âmin diyen kullarına merhamet etsin - tamamlandı

- Nüşanın ikinci risâlesi (4.n: 2.r), Sirâcüddîn Muhammed b. Muhammed b. Abdırreşîd es-Secâvendî'nin (ö. 596/1200'de hayatta) *et-Tecnîs fi'l-hisâb* adlı eseri olup (44b-50a) varakları arasında yer almaktadır. Nüşanın (44a) varağında eser ismi ile beraber Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî tarafından Farsça manzum muammalar yazılmıştır. Takrîbî, bu eseri 29 Muharrem 799'da (2 Kasım 1396) Kahire Sargatmışîyye Medresesi'nde istinsah etmiştir:

«تم انتساح التجنيس، فى يوم الجمعة سلخ المحرم سنة تسع وتسعين وسبعائة، فى المدرسة الصيرغتمشية، رحم الله بانيتها، على يد العبد الراجى، احمد بن شمس الدين بن جمال الدين التقريبى، اللهم اغفر لمن نظر فيه ودعا لكاتبه والحمد لله رب العالمين والصلوة على محمد وآله اجمعين.»

et-Tecnîs'in istinsahı, Muharrem ayının son günü olan Cuma gününde Sargatmışîyye Medresesi'nde (Medresesi'nde) – Allah'ın rahmeti onu bina edenin üzerinde olsun – muhtaç kulu Ahmed b. Şemseddîn b. Cemâleddîn *et-Takrîbî* eli ile tamamlandı, Allah'ım bu kitabı okuyanları ve müstensihine dua edenleri bağışla, Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah'a, salât ve selâm Muhammed'e ve tüm ailesine olsun

Nüşanın bazı varakları yeniden ciltlenme esnasında yanlış yerlere konulmuştur. Nüşanın 50. varağından 59. varağına kadar da nüşanın birinci risâle olan Cemâl-i Türkistânî'nin *er-Risâletü'l-'Alâ'iyye fi'l-mesâ'ili'l-hisâbiyye*'sine aittir.

- Nüşanın üçüncü risâlesi (4.n: 3.r), müellifi tespit edilememiştir. Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî, eserin ismini *er-Risâletü's-Salâhiyye fî kavâidi'l-hisâbiyye* olarak kaydetmiştir. Bu eser nüşanın (61b-70b) varaklarında yer almaktadır. Eserin sonu nüşhada noksandır. Devamında gelen (71a-72b) varaklar da Nesirüddin Tusi'nin (ö. 672/1274) *Risâle fî'l-hisab ve'l-cebr ve'l-mukabele*'sine aittir.

- Nüşanın dördüncü risâlesi (4.n: 4.r), İbnü'l-Havvâm'ın (ö. 724/1324) İsfahan'da Şemseddin Cüveynî'nin oğlu Bahâeddin Muhammed'in adına 675'te (1277) kaleme aldığı *el-Fevâ'idü'l-Bahâ'iyye fi'l-kavâidi'l-hisâbiyye* adlı eseri olup (73b-96b) varakları arasında yer almaktadır. Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî, bu eseri, 1 Zilkade 798 (6 Ağustos 1396) tarihinde Kahire Ayıtmışîyye Medresesi'nde, müellif nüshası üzerinden istinsah etmiştir:

«وقد تجزت على يد من يرجو عفو الله وغفرانه ورحمته ورضوانه، احمد بن شمس الدين بن جمال الدين التقريبى، فى المدرسة الايمشية، طول الله عمر منشئها، فى غرة ذى القعدة من سنة ثمان وتسعين وسبعائة؛ علقت من نسخة مصححة بخط المصنف عماد الدين بن الخوام، وعليها بخطه فى آخرها ما هذه صورته: نُجِر على يد مؤلفه العبد الفقير الى الله تعالى عبد الله بن محمد بن عبد الرزاق الحاسب ارشد الله سعيه واحسن الاختيار له وذلك بمدينة

اصفهان فى العشر الاوسط من شعبان سنة خمس وسبعين وستمائة هجرية وصلى الله على محمد عبده ورسوله وعلى آله وسلم
تسليماً»

Allah'ın affına, mağfiretine ve rahmetine muhtaç olan Ahmed b. Şemseddîn b. Cemâleddîn et-Takrîbî'nin eli ile Ayıtmışîyye Medresesi'nde - Allah onu binâ edenin ömrünü uzatsın - 1 Zilkade 798 senesinde tamamlandı.

Takrîbî, 50b, 97b, 98a, 98b varaklarında İzzüddîn ez-Zencânî'nin (ö. 660/1262?) *el-Kâfiye fî'l-hisâb*'ından alıntılar ve 98b varagında da Harezmi ve Buhara'nın büyük Hanefî âlimlerinden olan İmam Necmeddin Ömer b. Ahmed b. Ömer el-Kâhoştüvânî'nin (ö. 673/1274) ferâiz hesabıyla ilgili Farsça şîirini istinsah etmiştir (Kureşî, 2, s. 339; Hindî, s. 147; Hâcî Halife, c.2, s.1248).

5. Nüsha, Atıf Efendi Ktp. 2366 no'lu Nüshası: (5.n:).

Bu nüsha, Sa'düddîn Teftâzânî'nin (ö. 792/1390) *Şerhu Miftâhu'l-'ulûm* adlı eseri olup Sekkâkî'nin (ö. 626/1229) *Miftâhu'l-'ulûm*'unun belagatle ilgili bölümüne yazdığı şerhidir. Nüsha tahriri nesih hattıyla 23 satırda, 217x157 metin ve 160x100 varak ebadında istinsah edilmiştir. Nüshanın zahriyesinde (vr. 1a) Atıf Efendi'nin (ö. 1155/1742) Arapça manzum vakfiyesi ve mührü (vr. 1a, 64a) bulunmaktadır. Nüshanın bazı sayfalarının derkenarlarında da Takrîbî tarafından tashih ve konuyla ilgili kayıtlar düşürülmüştür.

Teftâzânî'nin Şevval 789'da (Ekim-Kasım 1387) Semerkant'ta tamamladığı *Şerhu Miftâhu'l-'ulûm*'u iki bölümden oluşmaktadır. Bu nüshada, eserin ilk bölümü (1b-175b) ve ikinci bölümü (176a-262a) varaklarında yer almaktadır. Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî, birinci bölümü Sargıtmışîyye Medresesi'nde pazartesi günü 22 Cemâziyelâhir 802 (19 Şubat 1400) tarihinde istinsah etmiştir:

«فرغ من كتابة شرح الفصل الاول احمد بن شمس الدين بن جمال الدين التقريبى السرائى فى المدرسة الصيرغتمشية
رحم الله بانها بعد صلوة الظهر من يوم الاثنين العشرين من جمادى الاخرى المنتظم فى سلك شهور سنة اثنتين وثمانمئة هجرية
للهم اغفر لجميع المؤمنين والمونات ورحم الله عبدا قال آمينا»

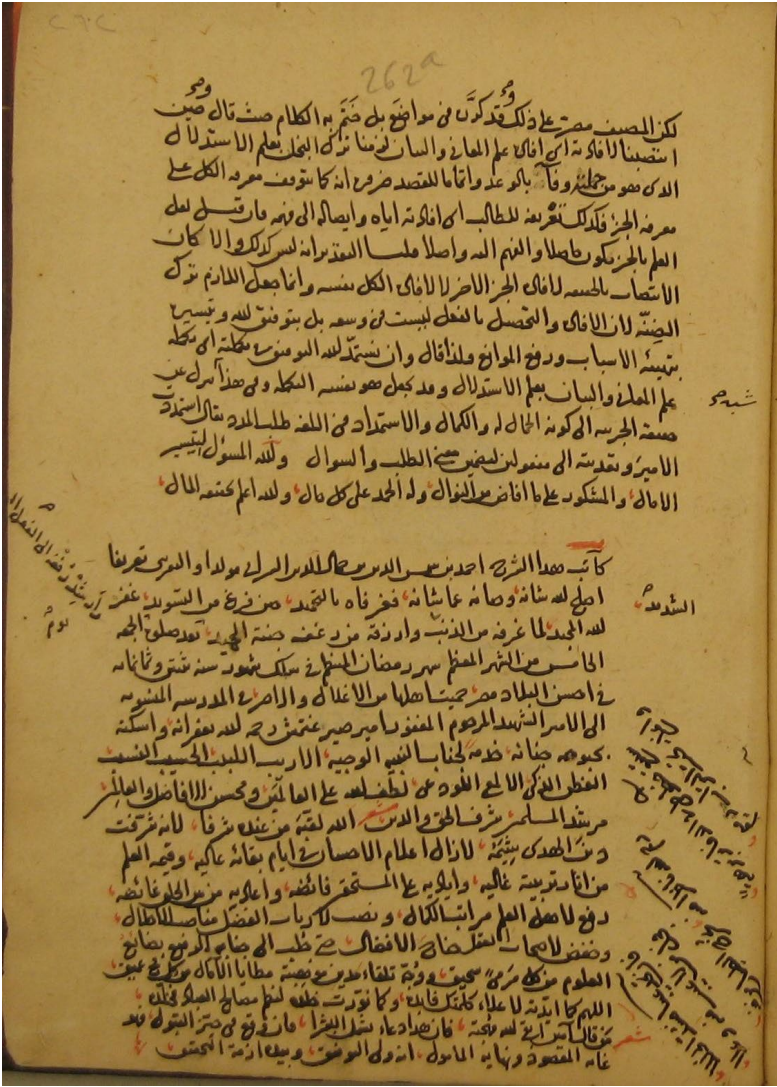
Şerh'in birinci bölümün istinsahı Ahmed b. Şemseddîn b. Cemâleddîn et-Takrîbî es-Sarâyî tarafından Sargıtmışîyye Medresesi'nde - Allah'ın rahmeti onu inşâ edenin üzerinde olsun - öğle namazından sonra Pazartesi günü 22 Cemâziyelâhir 802 senesinde tamamlandı.

Eserin ikinci bölümünü 5 Ramazan 802 (30 Nisan 1400) yılında yine Sargıtmışîyye Medresesi'nde ve hocasının hizmetinde bulunarak istinsah etmiştir: (Şekil: 7)

«كاتب هذا الشرح، احمد بن شمس الدين بن جمال الدين السرائى مولداً والتقريبى تعريفاً، اصرح الله شأنه وصانه
عما شأنه فعرفاه بالتحميد، حين فرغ من التسويد غفر الله الحميد لما غرقه من الذنب الشديد وارزقه من رغبة جنة الحميد بعد
صلوة الجمعة، الخامس من الشهر المعظم شهر رمضان المنتظم فى سلك شهور سنة ثنتين وثمانمئة، فى احسن البلاد مصر،

حميت اهلها من الاغلال والاضر، فى المدرسة المنسوبة الى الامير الشهيد المرحوم المغفور امير صيرغتمش، رحمه الله بغفرانه
واسكنه بجبوحه جنانه، خدمة لجناب الفقيه الوجيه الارب اللبيب الحسيب النسيب الفطن الذكى الالمعى اللوذعى لطف الله
على العالمين، ومحسن الافاضل والعالمين مرشد المسلمين، شرف الحق والدين، شعر:

Bu Şerh'in müstensihî Ahmed b. Şemseddîn b. Cemâleddîn es-Sarâyî mevliden ve et-Takrîbî te'rifen - Allah onun işlerini düzeltsin, onu korusun ve övgü ile hatırlatsın, bunu yazarken şedid günahlara boğulmuş, Allah onu affetsin ve övünmüş cennetinde rızıklandırısın – 5 Ramazan 802 senesinde, en iyi ülkelerden Mısır'da – Allah, ehlini sıkıntılar ve zararlardan korusun – Şehid ve merhum Emir Sargıtmış – Allah'ın rahmeti ve mağfireti üzerine olsun ve onu cennetlerinin ortasına yerleştirsın – medresesinde, Salih, akıllı, zeki, nesepli fakih, Allah'ın âlemlere lütfü, fâzillerın ve âlemlerin süsü, Müslümanların mürşidi, Şerefü'l-Hakkı ve'd-din; Hizmetinde Pazartesi günü 22 Cemâziyelâhir 802 senesinde istinsah edildi.

Şekil 7, 5.n: vr. 262a.

Sonuç

Bu makalede ilim tahsili için, yaşadığı dönemin siyasi etkilerinden, Saray'dan Tebriz'e, Tebriz'den Kahire'ye ve Kahire'den Semerkand ve Harezmi'e yolculuk eden bir âlimin hayatı ve ilmi faaliyetleri gün ışığına çıkarılmaya çalışılmıştır. Altın Orda Devleti'nin Canibeg Han hükümdarlığı sırasında, 15. yüzyılın ilk yarısında devletin payitahtı olan Saray şehrinde doğan Mevlânâ Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî, ilk eğitimini babası Şemsü'l-eimme es-Sarâyî ve bu şehre akın eden âlimlerden aldı. Devletin zayıflaması ve yaşanan çatışmalardan, Saray şehrinin terk etmeye mecbur kalarak Celâyîrîler devleti Şeyh Üveys sultanlığı sırasında önde gelen ilim merkezleri arasında yer alan Tebriz'e gitti. 1368 – 1378 yılları arasında Tebriz'de Ebü'l-Kâsım el-Eberkûyî gibi bilginlerden ders ve İcazetname aldı. Şeyh Üveys'ten sonra oğulları arasında yaşanan taht kavgalarından dolayı Tebriz eski itibarını kaybetti. Dolayısıyla Mevlânâ Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî, tekrardan bu şehri terk etmeye mecbur kalarak Kahire'ye yerleşti. Bu çağda Memlukler, Şam ve Mısır'a hâkim idiler. İlime önem verdiklerinden birçok medrese yaptırıldı. Takrîbî de Tebriz'den büyük bir ihtimal ile müderris olarak çıkarak 1390–1400 yılları arasında Kahire'nin Ümmü's-Sultan, Ayıtmışîyye ve Sargıtmışîyye gibi medreselerinde bulundu. Zeynüddin el-İrâkî, Burhâneddin el-Ebnâsî ve Şerefeddîn gibi dönemin büyük âlimlerinden ders ve icazetname aldı. Timur'un batı seferlerinden, birçok âlim ve sanatkâr ile beraber Semerkand'a gönderildi (802/1400). Takrîbî ile ilgili en son bilgimiz de 809'da (1406) Harezmi'de ders verdiği ve İbn Arabşâh'ın da kendisinden icâzetnâme aldığıdır. Takrîbî; Arap edebiyatı, meâni ve belagat, fıkıh ve usûl-i fıkıh, kelâm ve mantık, matematik ve astronomi, tasavvuf ve tefsir konularıyla ilgilenmiş ve bu alanlarda çalışmalar yapmıştır.

Mevlânâ Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî'nin istinsahlarından hayatı ve ilmi kişiliği ile ilgili bilgilerle, birçok malumata da ulaşılmıştır. Takrîbî'nin Saray şehrinde 757–759 (1356-1358) yılları arasında istinsah ettiği eserlerin müellifleri ve yaşadıkları bölgelere bakınca -Kâşî (757/1356'da hayatta), Harezmi (ö. 758/1358'den önce) ve İcî (ö. 756/1355)– bu eserlerin çok kısa bir zamanda Saray şehrine ulaşması ve Takrîbî'nin de bu eserler üzerinden istinsahlarını yapması Saray şehrinde ilmî hayatın ne kadar hareketli olduğunu göstermektedir. Fahreddin-i Harezmi'nin vefatıyla ilgili daha önce 779'dan (1377) önce vefat ettiği bilgisi, Takrîbî'nin kaydından Harezmi'nin 758'ten (1357) önce vefat ettiği bilgisi tespit edilmiştir. İmâdüddîn Yahya b. Ahmed Kâşî'nin vefatıyla ilgili daha önce 754-759 (1353-1358) yılları arasında olduğu bilgisi, Fahreddîn Ahmed-i Takrîbî'nin kaydıyla 757-759 (1356-1358) yılları arasına kısıtlanmıştır.

Kaynakça

A'tayr, İ. A. M. (2019). *Şehi Ebyâtî'l-İzâh*, Doktora tezi, Mansûra: al-Jamia al-Mansûra.

- Al-Jbouri, M. A. (2018). "The four religious schools and their role in intellectual life in the Mamluk era 700 - 850 AH / 1300 - 1446 AD", *Journal of Tikrit University for Humanities*, (25), 345-359.
- Al-Jbouri, M. Abbad. (2018) "The four religious schools and their role in intellectual life in the Mamluk era 700 - 850 AH / 1300 - 1446 AD", *Journal of Tikrit University for Humanities*, (25), 345-359.
- Aydiñî, A. (2010). *el-İkdü'l-manzûm fî zikri efâdili'r-Rûm*. (thk. Tabatabai, S.), Tahran: Kitabhane-i Meclis.
- Bağdatlı, İ. (1951,1955). *Hediyetü'l-ârifîn*. (haz. Kilisli, R., İbnülemin, M. ve Avni A.) İstanbul.
- Buhârî, M. S. H. (2007). *et-Tâcü'l-mükellel min cevâhiri me'âsiri't-tarâz el-âhie ve'l-evvel*. Katar: Vezâreti'l-evkâf.
- Dirayeti, M. (2013). *Fihristegan Nûshaha-ye Hattî-ye İnan* (Fenha), Tahran: Sazman-ı Esnad ve Kitabhane-ye Milli-ye Cumhuri-ye İslâmi-ye İnan.
- Ebnâsî, B. İ. (1998). *eş-Şeze'l-feyyâh min 'Ulûmi İbni's-Salâh*. (nşr. Ebû Abdullah M. Ali Semek), Beyrut.
- Eflâkî, Ş. A. (1976). *Menâkıbü'l-ârifîn*. (nşr. Tahsin Yazıcı), Ankara.
- Gazzî, R. M. (2000). *Behcetü'n-nâzirîn ilâ terâcimi'l-müteahhirîn mine'ş-Şâfi'îyye*. (nşr. el-Kenderî), Beyrut: Dâri İbn Hezem.
- Gilânî, Ahmed b. Muhammed. *Şarh Fusûl Abukrât*. Londra: British Library, Or 5939.
- Habeşî, A. M. (2004). *Câmi 'u's-şürûh ve'l-havâşî*. Ebûzab: el-Macmau's-sakâfi.
- Hâcî Halife. (1941-1943, 1971-1972). *Keşfü'z-zunûn*. (haz. M. Şerefettin Yaltkaya, R. B. Kilisi), İstanbul.
- Hindî, M. A. (1906). *Fevaidü'l-behiyye fî terâcimi'l-Hanafîyye*. (haz. S. M. Bedreddin), kahire: Daru'l-kitabi'l-islâmi.
- Hüseynî, S. M. T. (2016). *Fihrist-i destnivishâ-yı Fârsî-i kitâbhâne-i Nafiz Paşa*. Tahran: İnan Milli Kütüphanesi.
- Hüseynî, S. M. T. (2021). "Kitâb-i Fârsî Fî Fenni'l-Elhân Ve 15.Yy Mûsikî Nazariyatındaki Yeri Ve Önemi". Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı.
- İbn Arabşâh. (1986). *'Acâ'ibü'l-makdûr fî nevâ'ibi Tîmûr*. (thk. Ahmed Fâiz el-Hümasî), Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- İbn Haldûn. (1951). *et-Ta'rif bi'bn Haldûn*. (nşr. et-Tancî, M.), Kahire: Li-Cenneti't-telif ve't-tercûme ve'n-neşr.
- İbn Şahin, H. (1997). *Zübdetü Keşfi'l-memâlik ve beyânî't-turuk ve'l-mesâlik*. (haz. Halil el-Mansur), Beyrut: Darü'l-kutubi'l-ilmîyye.
- İbn Tağriberdî, Y. (1984). *el-Menhelü's-sâfi ve'l-müstevfi ba'de'l-Vâfi*. (taz. Muhammed M. Emin), Kahire: Heyetül'-amiyye.
- İbnü'l-İmâd (1986-1995). *Şezerâtü'z-zeheb fî ahhâri men zeheb*. (nşr. el-Arnaût, A. ve el-Arnaût, M.), Beyrut: Dâri İbni Kesîr.
- İhsanoğlu, E. ve Rozenfel, B. (2003). *Mathematicians, Astronomers And Other Scholars Of Islamic Civilisation And Their Works* (7Th-19Th C.). İstanbul: Research Centre for Islamic History, Art, and Culture.

- Kafalı, M. (2007). "Özbek Han", *Tdv İslâm ansiklopedis* (1. Baskı. Cilt: 34, s. 107-109). İstanbul: Diyanet.
- Kalkaşendî, A. (1913-1920). *Subhu'l-a'sâ fi sinâ'ati'l-inşâ'*. (haz. Muhammed A. İ.), Kahire: al-Matbaa al-Amiriyye.
- Kâşî, İ. Y. (1952). *Zikri İbni Sinâ, Nüket fi ahvâli'l-Şeyhü'r-Reîs İbni Sinâ*. (thk. el-Ahvânî, A.), Kahire: Dârü'l-me'ârif.
- Kâşî, İ. Y. *Lübbü'l-hisâb*. İstanbul: Süleymaniye, Fazıl Ahmed Paşa Ktp., nr. 951.
- Kurbânî, E. (1997). *Zindigînâme-i riyâzî-dânân-ı devre-i islâmî* (III-XI.h.); Tehran: Merkez-i Neşr-i Dânişgâhî.
- Kureşî, A. (1914). *el-Cevâhirü'l-mudîyye fi tabakâti'l-Hanefiyye*. Keraçi: Mir Muhammad Kitabhane.
- Makrîzî, T. A. (1997). *el-Mevâ'iz ve'l-i'tibâr bi-zikri'l-hıtat ve'l-âssâr*. Beyrut: Darü'l-kutubi'l-ilmiyye.
- Mârdinî, Muhammed b. Ahmad; *Şerhu el-Mûlahhas fi'l-hey'e*. Londra: British Library, Add MS 23397.
- Mecmûa-yî Resâil*. İstanbul: Süleymaniye, Şehid Ali Paşa Kütüphanesi., nr. 1989.
- Mecmûa-yî Resâil*. Konya: Karatay Yusufaga Kütüphanesi, nr. 6692.
- Mecmûa-yî Resâil*. İstanbul: Süleymaniye, Damad İbrahim Paşa Kütüphanesi, nr. 412.
- Mecmûa-yî Resâil*. İstanbul: Süleymaniye, Şehid Ali Paşa Kütüphanesi, nr. 680.
- Ömerî, İbn Fazlullah. (2002). *Mesâlikü'l-ebşâr fi memâlikü'l-emsâr*. Ebu Dabi: el-Mecmau's-sakâfi.
- Özkan, M. (2009). "Seyf-i Sarâyî", *Tdv islâm ansiklopedisi* (1. Baskı. Cilt: 37, s. 28-299).. İstanbul: Diyanet.
- Remzî, M. M. (2002). *Telfîku'l-ahbâr ve telkîhu'l-âsâr fi vekâ'î'i Kazân ve Bulgâr ve mülûkî't-Tatâr*. (nşr. İbrâhim Şemseddin), Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye.
- Sadrüşşerîa es-Sânî. *el-Ecvibe li-l'tirâzâti Sâhibi'l-İzâh 'ale'l-Miftâh*. İstanbul: Süleymaniye ktp., İzmir, nr. 805, vr. 253b – 260b.
- Sâlihî, M. A. (2013). "Âsâr-i Yahya b. Ahmed-i Kâşânî", *Mirâs-ı Şahâb*, (no.79-80), Ghom: Kitâbhâne-i Ayetullah Mer'aşi-i Necefi.
- Sehâvî, M. (1992). *ed-Dav'ü'l-lâmi li-ehli'l-karni't-tâsi'*. Beyrut: Dâru'l-cil.
- Sülemî, Muhammed b. el-Hüseyn. *Hakâ'iku't-tefsîr*. İstanbul: Süleymaniye, Murad Molla ktp., nr. 82.
- Şevkânî, M. (2004). *el-Bedrüt-tâli' bi-mehâsini'l-karni's-sâbi'*. Beyrut: Dâru'l-ma'rife.
- Tabâtabâî, S. A. (1995). *Mektebetü'l-'Allâme el-Hillî*; Ghom-Müessesesi-i Âlü'l-beyt.
- Tahrânî, A. (1936-1986). *ez-Zar'â ila tesânîfi'ş-Şî'a*. (1-40) Necef-Tahrân.
- Teftâzânî, S. M. *Muhtasarü'l-me'ânî*; Tehran: Meclis Kütüphanesi., Nr. 458.
- Teftâzânî, S. M. *Şerhu Miftâhu'l-'ulûm*. İstanbul: Süleymaniye, Atif Efendi Kütüphanesi., nr. 2366.
- Tokadî, Ahmed b. Muhammed. *Şerhu'l-ferâizi's-sirâciyye*. İstanbul: Süleymaniye, Carullah Ktp., nr. 1121.

- Yuvalı, A. (1999). “İbn Aarabşah, Şehâbeddin”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (1. Baskı. Cilt: 19, s. 314-315). İstanbul: Diyanet.
- Zâhidî, M. (1994). *er-Risâletü'n-Nâsırıyye* (nşr. el-Mısırî, M), Küveyt: Safât.
- Zirikli, H. (2005). Hayrüddîn b. Mahmûd; *el-A'lâm*. Beyrut: Darü'l-İlim.